

Hoe je een reisleader wordt

'Herinneringen aan Kenya 1980'

Door Jos van den Bosch

Bedoeld voor de wervingsactie in Natuur & Techniek voor de Stichting MB Excursies.1981

© 2022: Jos H.L. van den Bosch, Valkenburg.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur / uitgever.

Inhoud

Wat er aan vooraf ging	5
Kaart van de reis 1980	8
De groep van 1980 (80 pax.!)	9
Frankfurt, vrijdag 11 juli 1980	9
Nairobi, zaterdag 12 juli 1980	10
Nairobi, zondag 13 juli 1980.....	14
Nairobi. maandag 14 juli 1980	15
Dinsdag 15 juli 1980, op weg naar Tsavo	18
Kilaguni Lodge, Tsavo West, woensdag 16 juli 1980	20
Hoe zo'n tentenkamp evolueert.....	21
Donderdag 17 juli 1980, op naar Taïta Hills.....	22
Naar Diani Beach, vrijdag 18 juli 1980	24
Mombassa, zaterdag 19 juli 1980	26
Zondag 20 juli 1980, Mombassa - Nairobi	27
Maandag 21 juli 1980, diplomatiek overleg.	28
Dinsdag 22 juli 1980. De tweede lus.	30
Woensdag 23 juli 1980, Mara National Reserve	31
Donderdag.24 juli 1980, Keekorok Lodge	33
Vrijdag 25 juli 1980, de Massai.....	34
Zaterdag 26 juli 1980 Kilgoris	38
Zondag 27 juli 1980. Ziekenhuis en 'primary school'	40
Maandag 28 juli 1980, diepere gesprekken.	41
Dinsdag 29 juli 1980, een wandeling met thee.....	43
Woensdag 30 juli 1980, afscheid van Kilgoris & Lake Nakuru	45
Tips voor 'n reisleader in spe!	47
Donderdag 31 juli 1980, de terugvlucht.....	50
Vrijdag 1 augustus 1980, weer thuis.....	50
Overdenkingen en nawoord, zaterdag 12 november 2022	51
Einde	52

Wat er aan vooraf ging.

In 1978 trekt de eerste groep scholieren naar Kenya. Het zijn voornamelijk ex-leerlingen van het

Loek Rodrigues en Jos van den Bosch in actie.

Coriovallum College te Heerlen (dat later opgaat in het Sintermeerten College). Het word georganiseerd door twee biologie leraren: Loek Rodrigues Lopes en Jos van den Bosch. Enerzijds willen zij de interesse voor leerlingen voor de problemen en vergezichten van andere continenten wekken.

Anderzijds willen zij zelf, graag zo veel mogelijk reizen om hun horisonten te verbreden. Aanvankelijk ondervindt het idee om met een grote groep leerlingen naar Kenya te gaan enige weerstand, maar de souplesse en de ervaring die Loek Rodrigues met zich mee brengt zorgt er voor dat het idee al snel door de school omarmd word en men verbindt er een grote missieactie aan. Er wordt gezocht naar een aantal begeleiders die de enthousiaste groep

eindexamenleerlingen zal begeleiden.

Naast een aantal ouders moet er ook

een arts mee, immers het risico op het gebied van gezondheid is hoger dan bij een gewoon uitstapje. Tijdens de eerste reis zijn twee artsen bereid om mee te gaan: Dr. Ruud Panhuysen en Dr. Hans Piek, beiden hevig geïnteresseerd in derde wereld problematiek. Er gaat zelfs een tandarts mee! Ook twee persmensen, een journalist en een fotograaf van het Limburgs Dagblad, begeleiden de roep. Voor de school is de publiciteit gewaarborgd! Loek organiseert een en ander vanuit de bestaande stichting Laatste Paradijzen Reizen, een stichting, die zich voornamelijk bezighoudt met het organiseren van Natuur reizen voor een zeer select publiek. Hier heeft Loek ook de nodige ervaring opgedaan in het organiseren van reizen. Hij wordt in deze, onvoorwaardelijk bijgestaan door een geweldige ex-deelnemster, fel WWF aanhangster en ook nog eens de secretaresse: mevr. Hill Regout uit Maastricht. In juli 1978 vertrekt een groep naar Kenya. Deze is 75 man groot, 20 begeleiders en 55

ex-leerlingen. In de kranten en door het thuisfront wordt deze reis op de voet gevolgd. Het wordt een groot succes!

Om juridische redenen en vanwege het feit dat de school niet meer de verantwoordelijkheid wil dragen word de Stichting MB-Excursies opgericht, een stichting ter bevordering van educatieve reizen voor jongen en ter vergroting van de mondiale

Het logo van de nieuwe stichting.

bewustwording. Het bestuur bestaat uit Loek Rodrigues, Mevr. Hill Regout en Jos van den Bosch. Het succes van de reizen slaat zo hard in dat, natuurlijk, het jaar daarop meteen het verzoek komt van heel veel leerlingen om het nog eens te doen. Dus in juli 1979 vertrekken weer een groot aantal

Klooster 'Op de Berg' in Heerlen.

Een stichting die tot doel heeft om gelden bijeen te verzamelen, zodoende de te bezoeken doelen te ondersteunen. De eerste reis onder deze nieuwe vlag zal in juli 1980 van start gaan. Ook weer naar Kenya. Loek zal de reisleiding aan mij overdragen, want hij krijgt

leerlingen naar Kenya met een gelijksoortige programma. Het geheel wordt degelijk ondersteund door en in nauwe samenwerking gedaan met het ministerie van Buitenlands zaken, afd.

Ontwikkelingssamenwerking en de Congregatie van de Kleine Zusters van de Heilige Joseph en hun convent in het klooster op de berg in Heerlen die het hospitaal in Kilgoris runnen, dat een belangrijk onderdeel is van het educatieve programma.

In de loop van 1979 willen we het geheel van de fondswerving voor de missie en het idee wat meer institutionaliseren en richten we met een aantal enthousiastelingen de Stichting Harambee op. Dit voorkomt ook een belangenverstrengeling tussen het reisgedeelte en het ontwikkelingshulp gedeelte.

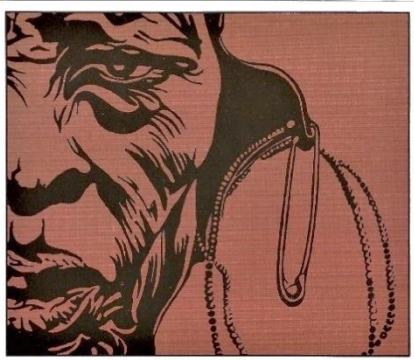
Jos van den Bosch & Loek Rodrigues

**natuur
en
techniek**

Stichting MB Excursies
ter bevordering van
Mondiale Bewustwording

Een educatieve jongerenreis

Maak kennis met TANZANIA

Van 8 juli tot en met 30 juli
(23 dagen)

Advertentie in Natuur & Techniek 1982

de kans om via de stichting Laatste Paradijzen Reizen een reis naar de Galapagos eilanden te maken, wat hij als uitgesproken Darwinist en bioloog natuurlijk niet voorbij kan laten gaan. En zo word ik gebombardeerd tot reisleader van een groep die bestond uit jongeren die zich aangemeld hadden via inschrijving bij het blad Natuur & Techniek. De directeur van dit blad, Dhr. Martens is bereid tegen een geringe vergoeding van 50 gulden per deelnemer, maar wel zwart dus zonder reçu, in zijn blad in vierkleurendruk, reclame te maken voor deze reis. De samenwerking met Martens heeft enkele jaren gefunctioneerd. In 1980 krijgen wij zo een groep van 80 deelnemers bij elkaar. Deze komen ettelijke keren van te voren samen om de zaak voor te bereiden, net zoals wij het met de leerlingen in 78 en 79 ook gedaan hebben. Er worden weer begeleiders gezocht en gevonden bij

een deel van de oud-deelnemers aan de vorige twee reizen. Een enkele nieuwe begeleider komt via het blad, zoals de dokter en Aart, een leraar aardrijkskunde uit Noord-Nederland, die bijzonder

enthousiast zijn deelname heeft bepleit bij Loek en mij en daarom ook mee mag gaan. Ook een arts meldt zich aan met het gezin, deze Kick is een bijzondere gouden aanwinst voor de reis. We starten de voorbereidingen lang van te voren. We nodigen de deelnemers uit om naar Heerlen te komen en daar instructie samenkomsten te volgen. We informeren ze over de gewoontes en conventies in Kenya. Het gedrag vormt daarbij een belangrijker rol. Zo maken we ze duidelijk dat, om problemen te voorkomen, de verhoudingen tussen de geslachten in Kenya totaal anders liggen dan in Nederland. Loop niet met je lief van het andere geslacht, hand in hand, dat krijgen ze in Kenya niet onder de pet. Als je daarentegen met je vriend van hetzelfde geslacht 'intiem' rondloopt is dat geen enkel probleem. De bespreking van dit gegeven leidt aanvankelijk tot onbedaarlijk gelach, als wij, Loek en ik, vooraf aan deze instructie (met opzet), hand en hand lopen.

Controle van de tenten in de gymzaal Coriovallum

We laten ze de tenten opzetten om alles te controleren, en wij organiseren de vaccinaties voor diegenen die daartoe in staat zijn, in samenwerking met Dr. Ruud Panhuysen in Voerendaal. We vragen de visa gezamenlijk aan en controleren de 'Gele Boekjes' of alles conform de eisen geschiedt.

De tocht zal per touringcar in Heerlen beginnen en dan naar het vliegveld in Frankfurt, waar we een vlucht met Sudan Air geboekt hebben. Een overstap in Khartoem en vervolgens naar Nairobi Airport. We verzamelen de gegevens voor de paspoortlijsten. We Voorzien ze van heel veel

schriftelijke informatie, samengesteld door Ontwikkelingssamenwerking over de te bezoeken projecten.

Er gaan enkele ex-leerlingen van zowel het Coriovallum College als ook van het Stella Maris College, mee. Op Stella Maris gaat dat geheel buiten de school om. De ouderraad vindt zo'n reis overdreven. In een bijeenkomst, waarin ik het project presenteer is de reactie tamelijk afwijzend, zij willen het als school niet ondersteunen. Een lid van de ouderraad verklaart dat een reisje van één dag maar België genoeg moet zijn. Leerlingen uit Meerssen en omgeving hebben zoiets niet nodig, zo verklaart dit lid van de ouderraad. Maar ik kan het idee toch (via het blad Natuur & Techniek) onder de aandacht brengen van enkele leerlingen die inschrijven en na hun eindexamens zullen deelnemen.

Instructie in het CroirovallumCollege.

Het afscheid van Margaret valt zwaar!

Bij het afscheid voor de poorten van het Coriovallum College is niemand van de schooldirectie aanwezig. Blijkbaar zijn dit soort activiteiten nu al zo normaal geworden en is de belangstelling getaand, maar het mag de pret niet drukken. Wij beginnen weer aan een nieuw avontuur!

LEGENDA

- rieksgrens
- rivier
- hoofdweg
- overige wegen
- spoorweg
- hoofdstad
- stad
- luchthaven
- haven
- gebergte
- bergtop
- National Park

→ = RONDREIS I

→ = RONDREIS II

0 100 200 km

8

De groep van 1980 (80 pax.!)

De hele groep in Kilgortis, 30 juli 1980.

Frankfurt, vrijdag 11 juli 1980

Een voorspoedig begin met een vlotte afhandeling op Frankfurt waarbij de paspoort lijsten, die ik gemaakt had, goede diensten bewijzen. Het systeem van reisleader, en assistent reisleader waarbij de laatste zich bezig houdt met lijsten , passen en gele boekjes, functioneert vlot. Terwijl de eerstgenoemde de zaak in de gaten houdt. We zitten in een oude kist, maar er is een prima verzorging. Opmerkelijk: er worden 6 eerste klas tickets aangeboden waarvan de hele staf

inclusief Martha en Aart, exclusief Peter, gebruik maken. De inkoop van de flessen Bokma, oude en jonge jenever à raison van DM 9,-- om de relaties ietwat te versoepelen loopt gesmeerd. De nummers 1 t/m 30 van de deelnemerslijst sjuwen ermee rond.

De tussenlanding in Khartoem is om ongeveer 1 uur 's nachts. Tot onze verbazing staan alle koffers rond het vliegtuig en wij vrezen met grote vreze! Maar in Nairobi blijkt dat ze er toch weer in zaten en uitkomen. Onderweg houdt ondergetekende zich uitgebreid met Aart bezig over zijn rol: om niet in herhaling te vallen van de fouten die in 79 zijn gemaakt en er wordt duidelijk gesteld :Mee kijken, leren en voor de rest gewoon als deelnemer mee functioneren.

Nairobi, zaterdag 12 juli 1980

In Nairobi volgt een vrij vlotte afhandeling. De ervaring leert dat 't het beste is om met 80 man zoveel mogelijk tegelijk op de douane af te stormen. De man raakt dan in lichte paniek en je sleept alle koffers er in ene keer door. Terwijl er met de koffer van de reisleader door iedereen gesjouwd wordt, tracht deze in een ongeveer een uur durende sessie, 10.000 dollar te wisselen bij Barclays Bank. En ook nog succesvol!

Het vinden van vier adressen in Nairobi heeft nogal wat voeten in de aarde, evenals het gebruikelijk welkom door de chauffeurs, waarvan er een enkele ons ook het vorige jaar begeleid hebben. De begroeting is uiterst hartelijk en ik loop hand in hand met John naar de bus! De deelnemers kijken toch weer hun ogen uit, wat is nu toch met van den Bosch gebeurd? De reconfirmatie van de vliegtickets wordt door de bus en transportfirma UTC (United Touring Company) afgehandeld.

De bussen zijn van de UTC / East African.

Met vereende krachten worden de bussen beladen.

Op de YMCA I locatie is de catering uitstekend. De YMCA II (workman) accommodatie is redelijk

Toegewijd aan zijn missionaris ideaal is, terwijl hij in Mombassa (Kenya) was voor zijn apostolaat onder de gevangenen, plotseling overleden

PATER JEAN BAPTISTE, ARNAUD (NOUD) GROL
Missionaris van Afrika,
Witte Pater.

Geboren te Groningen, 6 februari, 1924.
Overleden te Mombassa (Kenya), 18 augustus, 1997.
45 jaar lang was hij als missionaris werkzaam in Tanzania en Kenya.

Na een plechtige uitvaartdienst op 23 augustus wordt Pater Noud begraven te midden van andere missionarissen op het kerkhof van St. Austin's Parish te Nairobi.

Wij zullen hem gedenken en God danken in een plechtige Eucharistieviering, zaterdag, 13 september, om 13 uur, in de cathedrale kerk van St. Jozef, Kadesingel 4, te Groningen.

Namens de familie:
Mevr. M. C. R. Wijnen-Grol
Jagerspad 29
1251 ZW Laren

Namens de Witte Paters:
Fr. van der Weijst, provinciaal
Postbus 50
5280 AB Boxtel

Ook aan het leven van een dansende en onverwoestbare pater komt een einde. Helaas. Maar hoevelen hebben er geen plezier van gehad. Undugu oyeah!

ARNOLD (NAUD) GROL

is in Mombasa, Kenya, op 73-jarige leeftijd overleden.

De Undugu Society in Nairobi, Kenya en de Undugu Vriendenkring in Nederland gaan door met zijn werk. Dat kan toch niet anders!

Een herdenkingsdienst wordt gehouden op 13 september om 13.00 uur in de Kathedrale Kerk St. Jozef, Radesingel, Groningen.

Undugu Vriendenkring Nederland,
Postbus 668, 3000 AR Rotterdam.

(slaapzak) maar de catering is matig. In de YWCA accommodatie is de catering redelijk. Het Gloria Hotel, daar is de accommodatie goed en de catering is goed. Er wordt getracht de locaties telefonisch te bereiken, maar dat is vanuit YMCA (workman) niet mogelijk. We zoeken Pater Grol!. 'Father' Naud Grol, is de oprichter en eerste directeur van de 'Undugu Society, Nairobi'. pater Arnold -Naud- Grol, is bijna 30 jaar lang een vaste waarde in de sloppenwijken en straten van Nairobi, tot zijn dood op 73-jarige leeftijd in augustus 1997. Als rooms-katholieke pastoor

houdt hij zijn zondagse preken in St. Theresa's in Eastleigh, een van de gemeenschappen met de laagste inkomens in Nairobi. Zijn tijd brengt hij door in steegjes en bestuurskamers, en hij staat bekend om zijn voorliefde voor muziek, dansen, lekker eten, sigaretten en een goed glas wijn. Met deze Groningse Witte Pater, een man met briljante ideeën, visie en charisma, wordt vanuit het YWCA door Wiel telefonisch contact gezocht en afgesproken dat we hem en zijn muziekband 's

Father Naud grol, Undugu Society Nairobi

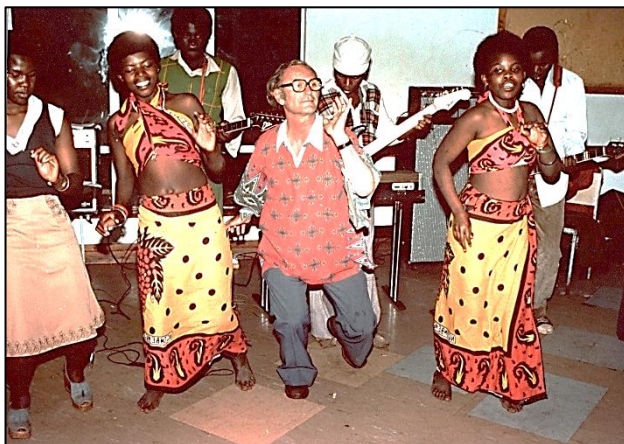
middags zullen treffen. De meeste deelnemers zijn nu even gaan rusten. 's Middags gaan Wiel en Huub naar 'Women's Hall' en regelen daar de catering voor de reis. Hans gaat naar het Kenya University College (gesticht in 1965, Parklands campus KUC) en Jos begeleidt de groep naar 'Father' Grol. Wij rijden langs 'Methan valley', voorbij de ambachtsschool en duiken door een deel van de achterbuurt die daar in dit jaar ontstaan is. We bezoeken daar een school die gebouwd is uit papier, karton en modder. Er mag niet lang rondgekeken worden in verband met eventuele politieke gevolgen voor Grol. De tocht wordt voortgezet naar

zijn Undugu ambachtsschool. Deze heeft ook in het afgelopen jaar weer een flinke uitbreiding ondergaan. Nadat we naar de dansen van de ex-parkingboys hebben gekeken loopt iedereen wat rond. Onderwijl wordt door Grol en zijn medewerkers de 'filosofie81' uitgedeeld en er wordt gevraagd om een gesprek. Uit de contacten met zijn naaste medewerkers blijkt dat Grol eigenlijk niet de grote man is. Zelf zegt hij: "Ik houd niet van planning". De indruk wordt bevestigd dat het met Grol zeer moeizaam samenwerken is, hetgeen door zijn naaste medewerkers wordt beaamd.

Afgesproken wordt na terugkeer uit

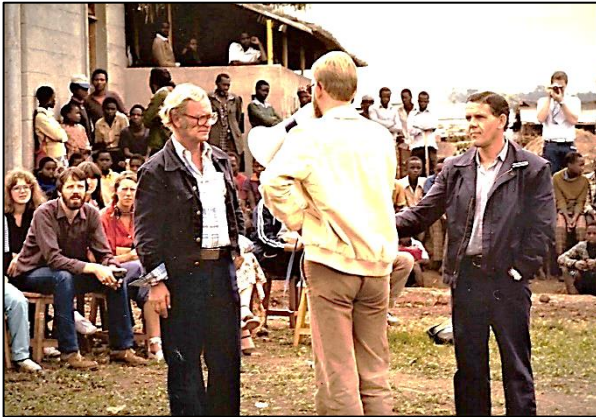
Dwars door de slums, Meethan Valley

Father Grol en zijn Undugu Band.

Mombassa nogmaals met de groep een bezoek te brengen aan het project waarbij dan door de staf met een aantal begeleiders over 'filosofie81' gepraat zal worden. Er wordt aan het einde van de middag nog een film vertoond die Grol zelf gemaakt heeft. Alleen Grol komt erin voor en voor de rest niemand van de 'Undugu Society'. Opmerkelijk is dat het moment waaronder de film gedraaid wordt, de vraag is, of de tekst wel geschikt is om in het Nederlands vertaald te worden. Van een discussie komt niets terecht daar Grol niemand aan het woord laat en steeds weer in herhalingen valt. Zijn

indoctrinatie-methode heeft bij hemzelf te veel vaste voet gekregen!.

Overhandiging financiële gift.

Grol accepteert de gift heel graag!

Er wordt onophoudelijk gedanst.

Huizen van karton en papier.

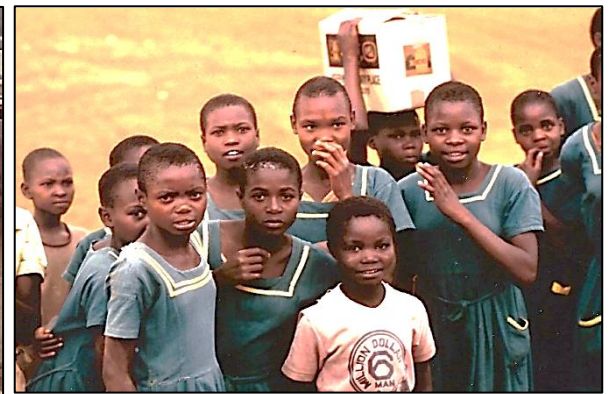
Als dit je huis is?

Een gezellig informeel praatje

Totdat de bulldozer weer komt!

De belangstelling is altijd overweldigend, maar timide!

Moe en slaperig gaan we naar het YMCA alwaar centraal gedineerd gaat worden. Stafbespreking na afloop van het diner.

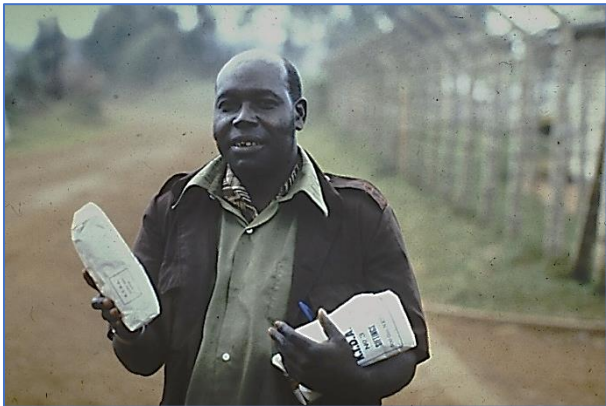
De spullen in 'Woman's Hall' zijn niet gecontroleerd, de beheerder met de sleutel zit in Nakuru. De sleutel zal gehaald worden. De voedsellijst is aan de catering manager verstrekt. 'Kenya University' College is een immens complex op zo'n 3 kwartier rijden buiten Nairobi. Het is een voormalige Engelse kazerne, een goede accommodatie.

De accommodatie in YMCA is povertjes. Het aantal vrouwen waarbij een vraagteken gezet kan worden voor wat hun morele houding betreft, stijgt naarmate de avond vordert. Mijns inziens verdienen de vrouwen van de 'YW Christian Association', het een en ander bij, hetgeen mij uiteraard in het geheel niet verwonderd. Iedereen gaat akkoord met het voorstel uiterlijk om 22.00 uur, na de sessie met de band van Grol af te breken. De band doet het erg goed. Het enthousiasme stijgt al gauw en is de dansvloer vol. De integratie der volkeren lukt ook al aardig.

En Hans wordt er moe van!

wel in dat iedereen moe is en vraagt onder het zingen van 'Amen' de zaal te ruimen. Terwijl hij dat vraagt onder enthousiaste medewerking, mengt Hans zich met de megafoon in de feeststemming en verkondigt op onheuse wijze dat hij nu gaat vertrekken etc. Zéér onelegant, maar niemand

Driver John voorziet zijn catering.

Hans begint vermoeidheidsverschijnselen te vertonen plus de daarbij behorende kregeligheid en wil om 21.30 uur met een gering aantal vermoeiden al vertrekken. Ik en Wiel weten hem daarvan af te houden met als argument dat je de deelnemers deze ervaring niet mag onthouden. Om 22.15 houd ik de afsluitende speech. Ik bied de gitaar en de saxofoon aan en probeer na het aankondigen van het laatste nummer de avond charmant te beëindigen. Dan, opeens komt onverwacht, Grol binnenvallen met een aantal Parking boys en één Massai. Het spreekt vanzelf dat dit wéér een laatste nummer kost. Grol ziet echter ook

bemerkt het voorval en luid zingend is de sessie om 22.30 beëindigd. Het gedrag van Aart is deze avond extravagant, een 'homme extraordinaire'. Het valt iedereen op (buitenissig enthousiast dansen etc.). Wat moet je met die gasten?

Nairobi, zondag 13 juli 1980

Met de ambassade is telefonisch afgesproken dat het beter is eerst naar het Kenyatta University College te gaan om de bagage af te geven, daar de officials op zaterdagmiddag niet meer aanwezig zullen zijn. Dat vereist opstaan om 7 uur. Ik ga per taxi de stad in om contact op te nemen met het WWF: géén succes! Ben wel lid geworden van de 'East-African Wildlife society', 6 maal jaarlijks een interessant blad met alle informatie aangaande de parken en dus van bijzondere interesse voor de Stichting. Om 09.45 is iedereen verzameld voor

In de ambassade.

De cadeaus worden aangeboden

de ambassade. Bij het naar binnen komen wordt bij mevr. Van Schaik decent geïnformeerd of ze van parfum houdt, hetgeen niet het geval is. Ze zal het toch krijgen. Het forum verloopt aardig en de discussie is goed. Tijdens de lezing komt Grol binnen en vormt door zijn geroezemoes meer een storende factor. Ook de interesse van de leiding lijkt mij niet groot. Ambassadeur en het ambassade personeel zijn echter vol lof, vooral ambassadeur van Rinsum valt op door een groot hart voor de zaak. Omdat er echter afspraken lopen wordt het geheel om 13.00 uur afgesloten. Met de ambassade secretaresse wordt een afspraak gemaakt (Kleywegt, de Zwaan) om volgende week maandag over de 'filosofie81' te praten. De groep word Nairobi ingesluisd en na het ophalen van de lampen en de kerosine zullen we met Grol samengekomen voor 'filosofie81' Wanneer we dan op de afgesproken plek voor het 'Post office' aankomen blijkt Grol alweer verdwenen te zijn. Hij heeft het te druk! Ook de staf gaat dan maar gezellig Nairobi in.

In 'Kenyatta University College' heb ik een één persoonskamer en ik slaap daardoor niet bij Aart.

De sportwedstrijden vinden veel interesse.

De avond wordt doorgebracht in de 'Senior Common Room' onder het genot van een biertje. Overigens de mensa is uitstekend! Kick en Aart zitten bij de stafbespreking maar brengen niets zinnigs in en werken eerder remmend. Tevreden gaat iedereen vrij vroeg naar bed.

Nairobi. maandag 14 juli 1980

De groep luistert aandachtig naar de uitleg van van der Vossen, koffiedeskundige.

De volgende ochtend gaat de groep op tijd naar koffie expert van der Vossen. Enige Biologie studenten van het KUC begeleiden de groep. Er wordt mij terloops zonder overleg van hogerhand, medegedeeld dat Mevr. Greet Haffmans, ons de volgende dagen zal begeleiden. Wanneer ik aankondig dat ze 'met ons' zal zijn valt de staf van z'n stoel en dat is ook niet onbegrijpelijk, want deze dame past tonaal niet in de groep.

Waarom is er geen vooroverleg gepleegd? Dat vragen ze me en ik weet het niet! Dat is natuurlijk een stomme fout die nooit meer mag gebeuren. Ondertussen zitten we wel met de brokken. Haar man krijgt er gaandeweg de excursie bij van der Vossen ook steeds meer zin in, maar hij verzekert mij dat zijn vrouw slechts de eerst lus mee zal gaan. Dan laat hij zich aan Wiel ontvallen dat hij in de tweede

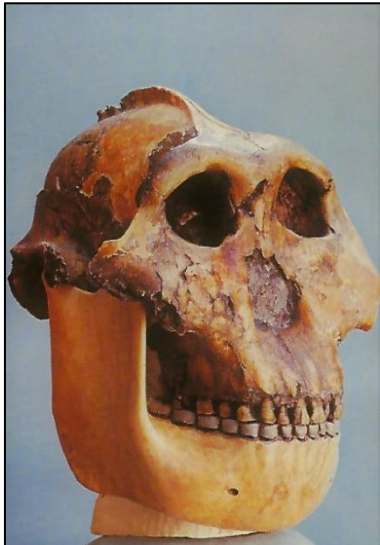

Van der Vossen weet te boeien.

Tussen de koffiestruiken

lus ook best zin heeft. Dit zou een ramp zijn, hij is werkelijk ondragelijk. Zij treedt gelukkig niet op de voorgrond en wordt moederlijk opgenomen in de Maastrichtse groep. Deze smet op ons teamwork wordt vergoed door haar onopvallendheid en dit sust de staf. Later realiseerde ik me dat dit heeft kunnen gebeuren op voorspraak van Harry de Graaf, arts en oud deelnemer.

Australopithecus boisei Olduvai

Mary Leakey met de beroemde voetstappen van Laetoli

(Deze is later, te vroeg, uit het leven gestapt). Het is onbegrijpelijk dat hij niet gezien heeft dat zo'n tocht voor deze mensen onaanvaardbaar zwaar is, hetgeen Greet na de eerste lus ook onmiddellijk naar voren brengt toen haar man voor stelt om zich tijdens de tweede lus bij ons te voegen. De hemel zij dank!

Deze excursie is een succes. Bij de koffie die na de excursie geserveerd wordt, valt op dat de melk die je erin doet meteen omslaat. Zo zuur is de Keniaanse koffie. Het blijkt uit het verhaal van van der Vossen dat de koffie ongebrand geëxporteerd wordt naar Europa om daar gebrand te worden. In Kenya is dan ook geen normale koffie te krijgen, maar alleen Nestlé oploskoffie, hetgeen deze natuurlijk ongelooflijk duur en exclusief maakt voor de Keniaan. De koffie die we geserveerd krijgen wordt door hen zelf in Nairobi gebrand, wat eigenlijk niet toegestaan is. Er wordt over de 'filosofie⁸¹' gediscussieerd. Het blijkt dat van der Vossen een zeer toegespitste filosofie over het ontwikkelingswerk heeft waarbij hij een verdieping van het programma wel ziet zitten mits een Nederlander het kan entameren en het toch via de officiële Keniaanse kanalen loopt. Wat hem betreft: hij vertrekt in 1981 en vraagt zich af of zijn Keniaanse counterpart (die momenteel in Wageningen zit) wel zoiets aankan. Besloten wordt in augustus wanneer hij in Nederland op vakantie is samen met die Keniaan overleg te plegen. Indien er geen Nederlandse ingang gevonden wordt ziet de zaak er somber tot moeilijk in. Een brief van de 'Office of the President' zou helpen.

De bemoeienissen van Aart met het gesprek wekken ergernis bij enkel stafleden. De groep gaat terug maar het KUC voor de lunch en daarna wordt zij los gelaten in Nairobi. De staf trekt zich terug. Wiel en Huub gaan achter de catering aan. Hans, Jos en Martha begeleiden de groep naar het National Natuur Historisch Museum'. Iedereen enthousiast!

De groep bezoekt dus deze middag het 'National Museum of Kenya'. Daar maken ze kennis met de uitgebreide collectie fossielen de 'Cradle of Human Kind-gallery', die vooral door toedoen van de familie Leakey tot stand gekomen is. In die 'Cradle of Human Kind-gallery' werken bezoekers met gereedschappen van de vroege mens uit het stenen tijdperk. Dit helpt bezoekers om zich een voorstelling te maken van de verschillende manieren waarop hominidae aangepast zijn aan hun omgeving en voeding.

Het museum is een initiatief van Richard Erskine Frere Leakey (Nairobi, 19 december 1944 – aldaar, 2 januari 2022). Hij was een Keniaanse paleoantropoloog, natuurbeschermer en politicus. Hij ontdekte dat de mens in Afrika is ontstaan. Zijn beroemdste vondst was Turkana Boy, een bijna compleet Homo ergaster-skelet. Leakey bekleedt (toen) een aantal officiële functies in Kenia, voornamelijk in organisaties voor archeologie en natuurbehoud. Hij is directeur van de National Museums of Kenya, richtte de 'NGO Wildlife Direct' op en was voorzitter van de 'Kenya Wildlife Service'. Hij strijdt onvoorwaardelijk voor de bescherming van de Afrikaanse olifant. Een bewonderenswaardig mens!

The National Musuem Nairobi

The 'Cradle of mankind Galery'.

De familie Leakey

's Avonds wordt besloten een sportcommissie in te stellen waarin Paul, André en Aart zitting nemen. Zonder de officiële kanalen te bewandelen komt Aart tot initiatief. Hij beklimt tot ieders verbazing een stoel in de mensa en overdondert iedereen met de aankondiging dat er een sportwedstrijd Kenya-Nederland zal plaatsvinden in het 'Gymnasium'. Ondanks mijn uitdrukkelijke voorstel om erbij te blijven gaat Hans met Hub en Wiel en een aantal vrijwilligers mee om het voedsel op te halen. De sportmanifestatie loopt spaak. De sleutel van het 'Gymnasium' is er niet. Ondanks protest van Paul besluit Aart dat iemand via het raam gaat 'inbreken' hetgeen gelukkig mislukt. De stomverbaasde Kenianen worden op straat tot een estafette verplicht en Aart gaat mee naar een official om de sleutel te halen. Paul kan hem wel wat doen vanwege zijn 'koloniale' optreden en dit zal helaas tijdens de reis zo blijven. De sportwedstrijden, volley en trefbal zijn overigens een succes, hoewel de officials van de KUC maar raar tegen de zaak opkijken. In de late stafbespreking wordt de zaak doorgesproken en er wordt afgesproken Aart in de gaten te houden.

Dinsdag 15 juli 1980, op weg naar Tsavo

De volgende ochtend vertrekken we naar 'Tsavo National Park'. Eerst moet nog een gedeelte van het voedsel opgehaald worden. Aart snelt Wiel en Hub achterna en voorziet hen van allerlei onbenullige commentaren betreffende de voedzaamheid der voedingsmiddelen. Het werkt Wiel op de zenuwen en hij is laaiend. Overigens is de medewerking van de cateringmanager geweldig.

Op weg naar Tsavo houden we een pauze bij 'Hunters Lodge'. Daar staan verkopers langs de weg die houtsnijwerk verkopen. Ik zie een prachtig stuk, een authentieke 'Makonde', die ik graag wil kopen, maar de man vraagt veel te veel, naar mijn idee. Ik heb ook geen zin om met zo'n beeld rond te sjouwen, dus ik besluit te wachten tot de terugkeer. Maar tegen de man zeg ik natuurlijk niets en onder bezweringen dat hij het beeld moet verkopen omdat hij geld nodig heeft vanwege zijn zieke vrouw en zijn 6 kinderen die gevoed moeten worden, legt hij zich amper bij mijn besluit neer en loopt nog achter de bus aan, terwijl de prijs omlaag gaat hoe harder hij rent. Je moet geduld hebben, we zien wel. Ik hoop dat hij er op de terugweg er nog staat.

We gaan Tsavo in via de 'Mtito Andei Gate'.

In Tsavo is iedereen enthousiast over de camping. Wij informeren voorzichtig bij de gate of het mogelijk is ma 19.30 uur door het park te rijden in verband met een eventueel diner in Kilaguni Lodge. Het wordt per radio meteen door de 'Chief Game Warden' botweg geweigerd. Ngumo verklaart deze houding vanwege de nieuwe regering. Veel 'Chief Game Wardens' (zoals Ole Tipis) staan op de wip en houden zich streng aan de voorschriften, Ook schijnt het 'poaching' in de nachtelijke uren werkelijk criminele vormen aan te nemen en ook de aanvallen van Tanzaniaanse bendes. Diezelfde middag brengen we nog uren door in Kilaguni en de staf besluit niet verder op de nachtelijke toestemming aan te dringen. Wij zullen de volgende dag de 'game en geo-run' afsluiten met een drie uur durende pauze in Kilaguni waarna we in Tsavo-Inn zullen dineren. Diezelfde avond gaan Hans en ik nog naar de manager van Tsavo-Inn om een afspraak te maken. Het diner is op vrijwillige basis. Er is er maar één die op vegetarische gronden nog wat tegen sputtert, maar uiteindelijk toch ook voor het zwembad zwicht.

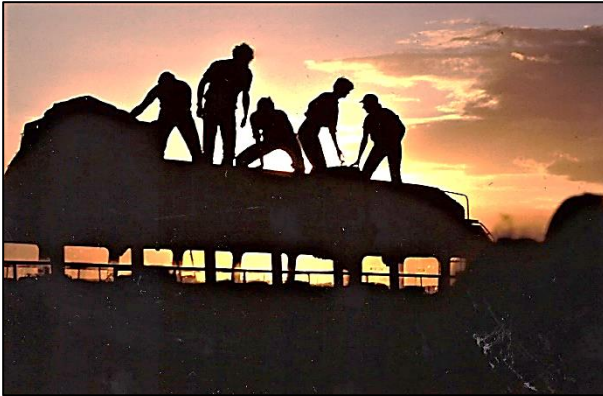
Het aanlokkelijke zwembad van Kilaguni Lodge

Tekst en uitleg.

Als we aankomen in Tasvo, Mtito Andei, en we ons fatsoeneren om naar Kilaguni te gaan komt Aart opeens uit zijn tent gekleed in een perfecte imitatie van een koloniale Engelsman op safari. Korte broek, lange sokken, kaki hemd plus bijbehorende pet. Iedereen lacht zich te pletter. Ik ga op hem af en zeg hem kortweg 'shocking'! Wetende dat de Kenianen over deze periode in de geschiedenis geen goed woord over hebben. Maar hij begrijpt het niet en ik gooi het maar op de korte broek, ik zeg dat dit bij onze bezoek nu, absoluut onmogelijk is. Tegenwoordig loopt heel Duitsland, in 'hösschen' in Kilaguni rond, hetgeen het voor Aart naderhand alleen nog maar onbegrijpelijker maakt. Hij gaat niet meer naar Kilaguni. Wanneer wij terugkomen wil hij persé op zijn eigen kampvuurtje zijn eten koken. Op gas gaat het natuurlijk veel sneller en ik laat hem maar begaan. Het aantal grappen en grollen neemt hand over hand toe. Bij een gezellig kampvuur neemt de irritatie over Aart verschrikkelijk toe door de manier waarop hij hele boomstammen op het vuur gooit hetgeen telkens weer een

enorme vonkenregen veroorzaakt. Paul is in staat om hem op zijn gezicht te slaan. Mijn eerste nacht is beroerd, het matje van Aart is te dun, wel isolerend maar je slaapt regelrecht op de grond.

En dan moet alles er weer af!

De tenten moeten weer opgezet worden!

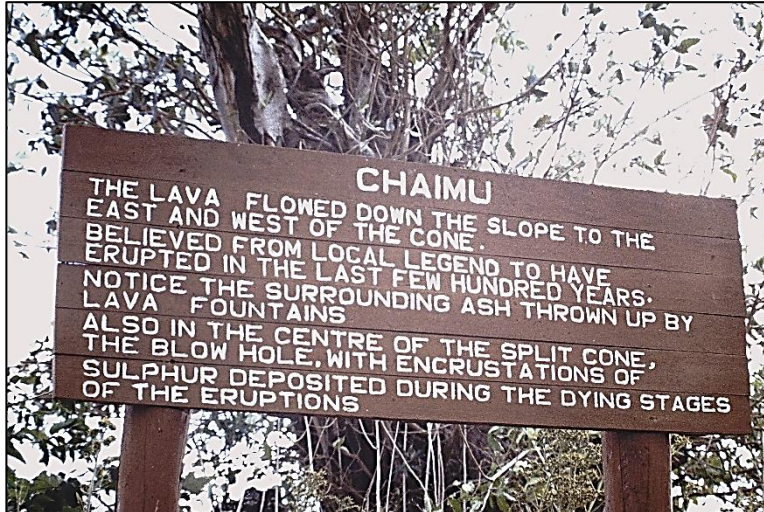
Niets is zo spectaculair als een Afrikaanse zonsondergang.

Stafoverleg op he terras van Kilaguni Lodge.

Kilaguni Lodge, Tsavo West, woensdag 16 juli 1980

De volgende ochtend probeert Aart mij vanwege dat beroerde matje, op een schoolmeesterachtige wijze aan het verstand te brengen en te demonsteren dat ik beter op mijn buik kan slapen. Nu heb ik de laatste 28 jaar niet op mijn buik geslapen, ik zwijg maar liever. Bij het ontbijt brengt hij Ronald tot wanhoop door eerst soep, daarna rijst, en daarna ook nog eens thee uit dezelfde kom te drinken. De toeschouwers gaan bijna over hun nek, deze man is gek! Ronald lost het op zijn typisch Amsterdamse wijze op door er wat grappen tegen aan te gooien.

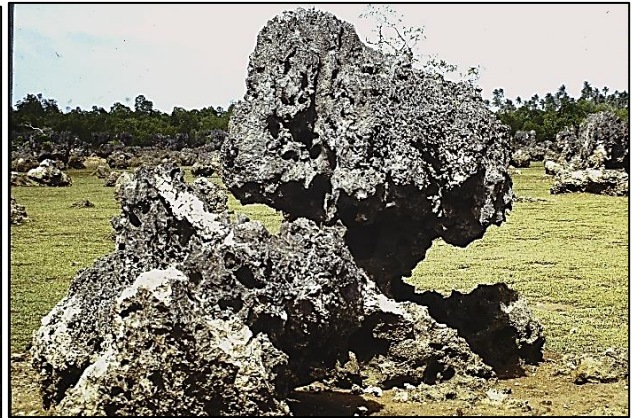
De Chaimu Lava stroom

De excursie verloopt vlekkeloos, eerst naar de 'Chaimu Lava flow' (te prefereren boven Shetani, veel indrukwekkender!) dan 'Mzima Springs', waar in een paradijselijke toestand plotsklaps een kudde olifanten komt drinken. Dan Kilaguni, Aart probeert op kinderlijke wijze iedereen aan het verstand te brengen dat ze stil moeten zijn, de groep gooit de kont tegen de krib en laat hem begaan. In Tsavo-Inn wordt in 2 groepen gegeten en gezwommen. Het loopt voortreffelijk. Iedereen is

tevreden. In de stafvergadering wordt in overleg met Ngumo de dag van morgen uitgestippeld.

Een vulkanisch landschap

Grillig gevormde lavarotsen.

Het vulkanische landschap van Tsavo.

Hoe zo'n tentenkamp evolueert.

De tenten worden opgezet in een cirkel. Uiteraard om het kampvuur heen. Dat vuur brandt dag en nacht. 's Nachts is geen probleem, want Wiel is toch wakker. Als je dan 's nachts rond het kampvuur zit, hoe romantisch, vallen na verloop van tijd toch wel die oplichtende kooltjes op, die op enige afstand rond het kamp zwerven. Zijn het vuurvliegjes? Nee daar zijn ze te groot voor. Vuurvliegjes zie je ook wel maar die zijn dichtbij. Dit moeten wilde dieren zijn. En inderdaad, het zijn voornamelijk hyena's die de hele nacht rond het kamp zwerven. Ze blijven, door het vuur, op afstand. Dus de verhalen die we vertelden tijdens de voorbereidende middagen zijn geen horror, om het spannend te maken, het is echt waar. Dan, wanneer je je tent in gekropen bent, wordt je wakker gehouden door allerlei geluiden, kenmerkend voor Afrikaanse nachten. "Het lijkt verdomme wel of er olifanten rond de tenten staan!". Je kijkt door de spleet van je tentopening naar buiten en verdorie... olifanten! Tussen de tenten! Enorme kolossen staan daar een beetje te kuieren aan de zijkanten van de tenten. Dus toch waar! Dus al dat geleuter over: "géén fruit en groente in de tenten!", is inderdaad om die olifanten buiten te houden. En verdorie, ze lopen tussen de tenten, die kolossen, maar ze raken geen enkele scheerlijn. En dat in het donker. Je ligt in je tent verstijfd van de angst, maar er gebeurt niets. Omdat de leeftijd van de deelnemers hoger is dan in afgelopen jaren, toen waren het echt ex-eindexamenkandidaten (gemiddelde leeftijd 18 jaar) is de durf groter. Niemand komt op het idee om de volgende nacht in de bussen te gaan slapen, omdat ze niet zouden durven en angst hebben, dit zijn echte 'volhouders!' Wat wel opvalt is dat de diameter van de kring waarin de tenten staan, elke dag kleiner wordt.

Wij spreken bij de voorbereidingen alles vooraf door. Bijvoorbeeld: "hoe te handelen bij het opstaan!" De schoenen staan, al na gelang de tentsoort in de voortent of vóór de tent. Deze dienen elke ochtend gecontroleerd te worden op de eventuele aanwezigheid van schorpioenen. Die kruipen met voorliefde in schoenen, maar de gemiddelde deelnemer is op een leeftijd dat je zweetvoeten er voor zorgen dat je schoenen onmogelijk stinken, dus buiten de tent! De eerste ochtend lach je je kapot: ze tasten met hun hand in hun schoen om deze te controleren! Je moet ze er op wijzen dat ze de schoen gewoon om moeten draaien en uit schudden, reactie: "och wat stom van me!" Gelukkig laten de schorpioenen het af weten!

Midden in het reservaat, een tentenkamp!

De reisleader voor zijn tent!

De bavianen zijn echt een probleem. Zij overvallen het tentenkamp wanneer de groep onderweg is. Met een hele groep rommelen ze door het tentenkamp, trekken koffers kapot en schijten in de pannen. Ze zijn hondsbrutaal en zelfs een chauffeur die achterblijft, bewapend met stok en zware stem, is niet in staat om een volledige chaos te voorkomen. Hij biedt stotterend zijn excuses aan, na onze terugkomst, alleen, was hij echt niet in staat om deze raid te voorkomen.

Het buitenleven heeft zo zijn voor- en nadelen. Gelukkig is de nabijheid van de lodge's een garantie dat je de luxe, die je normaal ondervindt, niet ver weg is.

Donderdag 17 juli 1980, op naar Taïta Hills

Bij onze aankomst in Voi, zondert Aart zich ongezien af om planten te bekijken. Een passerende tractor berooft hem terwijl zijn broek in afgezakke toestand rond zijn benen bengelt. en zijn reistasje waarin géén geld en papieren zitten maar wel bijv. een mes. Hij houdt een passerende landrover aan om de tractor te volgen. Bij de coöperatie aangekomen blijkt betreffende rover spoorloos. Hij keert terug en vraagt aan mij en de chauffeurs om mee te gaan. Ik zeg dat er absoluut geen politie bij mag komen. Naar veel soebatten met de bedrijfsleider komt naar 1 uur zijn tasje terug. In bus 2 o.l.v. Hans worden openlijk grappen en grollen door de geluidsinstallatie geslingerd en heet hij vanaf dat moment 'de badmuts'. De combinatie Hans en Ronald staat borg voor een betere kwaliteit cabaret en ik heb de indruk dat er in die andere bus wat afgelachen wordt. In Taïta blijkt de manager Mwachala niet aanwezig. Ik neem met Wiel een kamer, de anderen slapen in hun tenten. Het programma komt aarzelend op gang, maar wordt uiteindelijk een succes, vooral door de 'traditional

Gelukkig was de weg droog.

Na aankomst moet weer alles van het dak af!

dancers'. Nu het niet regent in dit paradijs geniet iedereen. De chauffeurs zijn opgelucht dat de weg ,

Nadat iedereen geïnstalleerd is kan het feest beginnen

Soms blijft een bus even hangen, er is gauw bijstand!

weliswaar in een slechte toestand, maar wel droog is. Terwijl het programma loopt begin ik om 19.00 uur aan een marathonzitting in een aantal 'audiënties'. Ik roep achtereenvolgens Aart, Hans Wiel, Peter, Hub. Paul en Ronald bij me. In een anderhalf uur durend gesprek breng ik Aart aan zijn verstand dat hij zijn gedrag moet veranderen. De irritatie cumuleert, vooral na zijn dwangmatige pogingen, gisteravond om de groep bij het kampvuur een lied aan te leren. De groep reageerde afwijzend. Hij is een zeer enthousiaste man die zich 150% geeft en juist daardoor vreselijk irritant werkt. Ik houd hem de vergelijking voor van de vader die in een constante stroom van goede en ook waardevolle raadgevingen bij zijn zoon juist het tegenover gestelde bewerkt! Ik vraag hem de groep zelf te laten komen en zich verder, vanwege de irritatie in de staf, te beschouwen als een

Uiteraard worden de voorouders bezocht.

Dansen, dansen, dansen!

gewone deelnemer. Terug naar nul en opnieuw beginnen. Hij vindt het onbegrijpelijk dat men iemand die nu eenmaal anders is, niet accepteert. Ik zeg hem dat 80 mensen en hun welbevinden, voor een reisleader nu eenmaal; zwaarder wegen dan hij alleen. Ik doe hem de volgende voorstellen: Ten eerste: Geen bemoeienissen meer met de staf.

Ten tweede: Reorganisatie van de tentindeling om de irritatie bij mezelf weg te nemen. Hij slaapt bij Peter en ik bij Marcel

Ten derde: Hij verlaat onmiddellijk zijn stimulerende houding, terug naar nul en opnieuw beginnen om die groeiende groepsirritatie af te bouwen.

Geslagen accepteert hij dit en het doet me werkelijk pijn deze operatie te moeten plegen. Peter begrijpt de situatie volkomen, het lijkt dezelfde situatie als verleden jaar en hij belooft mij te begeleiden. Hans en Wiel zijn blij dat alles uitgesproken is en gelasten de cabaret voorstelling, die dezelfde avond zou plaats vinden af, om erger te voorkomen.

Een gesprek met Wiel

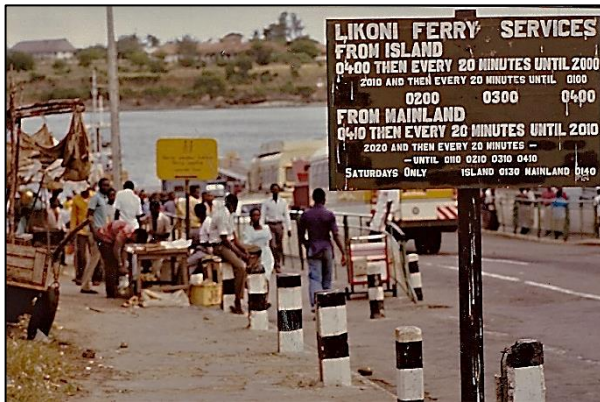

Vele dankzeggingen en handjes geven!

Paul en Ronald, breng ik op de hoogte en vraag hen om zich als gangmakers in te houden en mee te werken aan de rehabilitatie. Zij stemmen toe. Na afloop blijft Wiel achter en vraagt of hij mij onder vier ogen kan spreken. OK! Er komt een vermanend verhaal over ouders en de dochter en dat een reisleader zich niet alles kan permitteren. Ik had kennelijk in een eenzame dronken bui in Tsavo, mijn voorkeur laten blijken voor Mariëlle, een ex-leerling. Het geflirt heeft Wiel van zijn stuk gebracht. Hij verklaart echter dat ik maar moet doen wat ik niet laten kan, kruip maar met haar in een tent (!) maar de groep mag het niet merken, de hypocriet. Nu ja, ik zal me inhouden. Ik vertel het ook aan haar en zij begrijpt het! Wederom onder invloed en heel eenzaam ga ik naar bed. Hoewel het tot het einde van de avond best wel gezellig en leuk is bij het kampvuur, een lamp, wat rum en jonge klare.

Naar Diani Beach, vrijdag 18 juli 1980

De rit naar Mombassa is lang en heet. Vooral het stuk woestijn voor de kust strook is monotoon. De verstandhouding tussen groep en chauffeurs is buitengewoon goed. Paul, driver II, laat duidelijk zijn voorkeur blijken voor Maarten de zoon van Kick. Je kent de situatie wel: handje in handje, eigenlijk ontroerend. Kick vraagt zich af of dat eigenlijk wel kan, misschien bang voor pedofiele neigingen van

Het veer naar The Island.

Diani Island: een paradijs!

onze chauffeur. Maar Hans brengt Wil aan het verstand dat dit volkomen normaal is en niets te betekenen heeft. Op het veer van Mombassa zondert Aart zich wéér af, hij is deze dag nog niet opgevallen. Later bekent hij dat op het pont, zijn reserve geld, zo'n 200 dollar gestolen is. Hij heeft niets gezegd in verband met lachreacties.

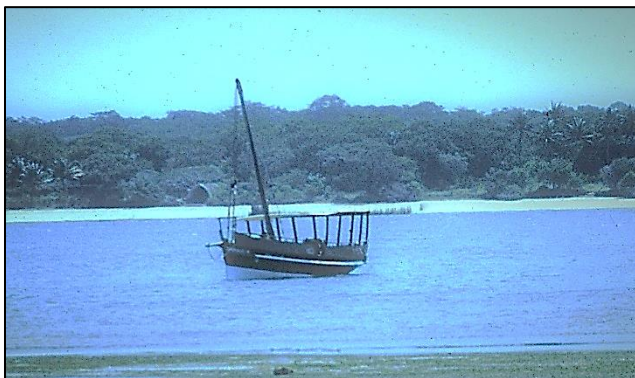

Een heerlijk strand.

Tenten aan het strand.

'Diani Beach' is een paradijs, de tenten zijn nog nooit zo vlug opgezet want iedereen wil de zee in. Onderwijl handel ik de betalingen af met de assistent manager. De zwoelte is hevig en je kunt geen stap verzetten of het zweet stroomt van je lijf. De Afrikanen staan notabene te bibberen en verklaren ons voor gek als we de zee in duiken. Diezelfde avond brengen we door in het restaurant van 'Diani Beach'. Daarna is er overleg met de inmiddels gearriveerde Ger Steenberg. De groepen voor het programma van de volgende dag worden ingedeeld. We hebben maar één 'dow'. De boeking was verkeerd doorgegeven en men rekende op 100 man in twee dagen. De extra kosten bedragen 90 Ksh. Uiteindelijk geven zich 25 man op voor de kusttocht met bezoek aan 'Warmi Island' en de mogelijkheid voor 'goggling' (snorkelen). Een ander groep van ongeveer 20 man gaat naar het hospitaal en de rest gaat naar 'Vanga' en de 'Shimoni' suiker fabriek. 'Warmi Island' is onovertroffen. De leefgemeenschap is stok conservatief maar toen ze hoorden dat we kennissen zijn van Ger Steenberg worden we aan de hand over het eiland gesleept en alles wordt getoond. De moskeeën, de rituelen van de reiniging voor het bidden, de watervoorziening, de winkelier en de school met de leraren enz. Ik krijg als persoonlijk geschenk een aantal fantastische

Een 'dow'

Op het schip is het genieten!

De kapitein

schelpen die onder het huwelijksbed vandaan getoverd worden. We worden naar onze boot teruggevaaren want een aanleg steiger is er niet. De boottocht is decadent mooi, alhoewel de koralen door de enorme golfslag niet te bereiken zijn. De districtsofficier die ons begeleidt weigert alles, ook cola, zo ook de bemanning: het is immer ramadan. Ik besluit deze D.O. die zomaar een hele dag aan ons opoffert een horloge te geven. Ger verklaart later dat ik nooit meer iets verkeerd kan doen bij die man. Terug naar Diani Beach pikken we de hospitaal groep op die wild enthousiast is en onder de indruk. De groep van Vanga verklaart dat Vanga wel het einde van de wereld is. Ze hadden de indruk dat daar sinds jaar en dag geen blanke geweest is. De suikerfabriek en de mangroven zijn Indrukwekkend. Iedereen is moe en tevreden over deze dag die later op die avond eindigt met een sprong in die verrukkelijke zee. 's Avonds doen zich problemen voor in verband met het programma voor de volgende dag. De staf besluit dat iedereen aan het programma meedoet. Een groep naar Vanga, een groep naar Mombassa en een groep naar het hospitaal. In de avond zal er dan een discussie plaats vinden voor geïnteresseerden onder leiding van Ger Steenberghe over alle indrukken: Bijv. het hospitaal in relatie tot het achterland (Wasini- Vanga)

Enige zeggen dat ze zo vol met indrukken zijn dat ze de volgende dag in het kamp willen blijven. Het wordt door mij gepareerd door te zeggen dat het bezoek aan Mombassa niet langer zal duren dan tot 14.30 uur waarna ze nog de hele middag op het strand kunnen liggen. Makkend stemmen ze toe omdat ze wel inzien dat anders iedereen aan het strand blijft liggen. Het wordt een gezellige avond Die eindigt in een nachtelijk 'gesprek' zoals gevraagd werd, onder de palmen op het strand. Heel decent. Niemand heeft iets gemerkt, Zij is jong, 18 jaar en ze krijgt toch niet wat ze wil, zo denk ik. Dat verdomde verantwoordelijkheidsgevoel ook!

Mombassa, zaterdag 19 juli 1980

Ik besluit de volgende dag een strandtent te huren zodat ik een rustig kan opknappen en eindelijk eens die brieven kan schrijven. Dat is wel een gevaar van deze plek. Men nijgt er toe zich te vlug als toerist te gaan gedragen. Geen wonder, plamen, zandstrand enz. Het aangename met het nuttige verenigen, zal hier in Mombassa het devies moeten zijn. Gedurende het bezoek aan Mombassa verzorgen Wiel, Hub en Martha met hulp van Mwachala de voedselvoorziening. Ook dit lukt hen weer ondanks het tekort aan voedsel wat zich hier in de steden manifesteert door de lange rijen wachtenden voor de levensmiddelenzaken.

Sisalveld

Fort Jesus Mombassa

De avond valt na een rustige dag voor mij. Ger Steenbergen draagt een gezellig steentje bij. Op de grasmat voor het restaurant wordt een discussie gehouden door de ziekenhuis huis groep en geïnteresseerden en wat mij opvalt is de diepgang van de vragen. Voldaan wordt de discussie na anderhalf uur gestopt. Met Ger wordt voorafgaande aan deze discussie nog uitgebreid over 'filosofie81' gesproken. Hij ziet het natuurlijk helemaal zitten maar niet bij hem. Hij kan ons echt niet langer dan twee dagen herbergen. Hij krijgt het er dan ook moeilijk mee. Hij informeert ook naar de brief voor het 'Office of the President'. Ik zeg hem dat we het concept, waarvan hij een kopie heeft gekregen, aan de ambassadeur hebben overhandigd. Hij zit er diep over in, want hij had tegen de respectievelijke 'Districts Officers' (DO's) gezegd dat ze deze brief zouden krijgen. Een zeer delicate zaak en hij vraagt ons het dan maar zo snel mogelijk achteraf te regelen. Mijn indruk is dat het zo'n vaart nog niet loopt, maar Ger doet het graag via de officiële Keniaanse kanalen en terecht. Dit verklaart zijn enorme succes in de 'rural areas'. Deze vlot Swahili sprekende man krijgt enorm veel klaar. Hij is een rare duizendpoot die zich samen met zijn vrouw en kind enorm goed thuis voelt in

Mombassa Erepoort.

deze omgeving. Een mengeling van Hollandse efficiëntie en Keniaanse tempo. Zij is een Engelse en heeft zich ontwikkeld tot een 'krenge' die de aanwezigheid van onze grote groep in haar restaurant helemaal niet op prijs stelt. Maar dit krenge is ook zwanger en plotseling is er iets niet in orde. Ze weten dat we een dokter in de groep hebben. Kick en ik gaan naar hun huis. Na afloop denken Kick en ik dat we wel een drankje zullen krijgen. Maar niets hoor!

Zondag 20 juli 1980, Mombassa - Nairobi

De terugtocht van Mombassa via Tsavo Inn naar Nairobi verloopt voorspoedig. In Voi koop ik dan uiteindelijk dat houtsnijwerk. Het onderhandelen over de prijs heeft dus feitelijk 4 dagen in beslag

Een Makonde, typisch houtsnijwerk uit Oost-Afrika, dat een familieverband voorstelt. Dit is een authentieke uitvoering van oorspronkelijke volkskunst.

genomen. Ik krijg het voor 450 Ksh. Terwijl oorspronkelijk 700 Ksh. werd gevraagd. In Nairobi in Ambassador's Giftshop blijkt voor een eender beeld 3500 Ksh te worden gevraagd. In Tsavo Inn neemt iedereen een frisse duik en dan word er een fantastisch koud buffet geserveerd. Iedereen is enthousiast. Het enthousiasme taant die middag wanneer de een na de ander aan de diarree komt. Tja, die rauwe groente, weer zijn we er in geluisd. Alleen Imodium helpt en Kick begint aardig door zijn voorraad heen te geraken. Aart klampt mij nog eens aan: hij wil toch weer bij de stafbesprekingen zitten. Ik zeg dat dit voorlopig niet van pas komt, maar dat ik het aan de staf zal vragen. De staf weigert unaniem. Hans gaat dan ook nog eens met Aart praten.

Ondertussen dient zich een nieuw probleem aan. In de groep van Ton "Carbonius" Koolen is onenigheid ontstaan. Lou Savelkoul en Ton Koolen zijn opponenten. Lou in zijn verwijfde pieteputerigheid botst steeds weer op Ton die ronduit zegt waar het op staat. Het probleem is dat er geen tentruimte over is. Lou en Henry roep ik op mijn kamer wanneer de bom is gebarsten over een pak waspoeder. Lou heeft al het waspoeder in een keer opgebruikt. Ik zeg dat het gekanker onderling afgelopen moet zijn, zoals ook aan het begin van de reis afgesproken is. Kankeren doe je bij mij en niet onderling! Zij zeggen dat zij het niet alleen zijn en zo besluiten Hans en ik de rest van de groep ook te laten komen. Er ontwikkelt zich een twistgesprek over de lullige (Ton) en zinnige (Lou) vraag 'of de cornet beef in plakjes of in schijfjes moet?'. Na een half uur doet de fijn-c.q. grofheid van de doperwten me de das om. Theatraal gooi ik ze vierkant de deur uit, luid rondbazuinend dat ik niets meer wil horen en dat ze de problemen dan maar zelf

moeten oplossen. Dat ze me zwaar tegenvallen. De een in zijn kieskeurigheid, terwijl er in dit land honger geleden wordt (peterselie op de aardappel!). De ander in zijn onverdraagzaamheid. Eruit!!! En het werkt. De indeling der tenten is de volgende dag geregeld en het gemok houdt op. Luns noemt zoiets politiek toneel!

In Nairobi wordt de lijst van de drank geteld. Hiervoor hebben Paul en André zich beschikbaar gesteld. Dit gebeurt op professionele wijze. Horizontaal en verticaal moet alles kloppen. Het tellen wordt allengs verdrongen door het drinken van oude klare. Het gesprek gaat over van cijfer verschillen op persoonlijke verschillen. André vindt het niet juist dat Paul (getrouwd met Marij, ook een oude 'verliefdheid' van mij) een verhouding is aangegaan met Marianne. Het is voor hem ook erg lullig want Paul is zijn slapie met wie hij gezamenlijk dit avontuur heeft ondernomen. Ik zeg, niet geheel onbevooroordeeld, dat dit toch wel mogelijk moet zijn, je kunt toch verdorie wel op meerdere mensen en personen vallen. Het idee dat je steeds maar van een mens kunt houden, komt steeds absurder over. Paul beaamt het uiteraard. Als ik na een halve liter oude klare hun kamer verlaat zetten zij de discussie voort. En ik het gevecht met mijn darmstelsel dat in opstand komt.

Maandag 21 juli 1980, diplomatiek overleg.

De volgende ochtend zegt Wiel: “dus heb ik het toch goed gehoord, er is iemand ziek op de gang! “ Van mijn leven geen oude klare meer. En ook nog diarree erbij! Ik heb die ochtend een kop als een Keniaanse kamerstoel! Maar ja, je moet ook de goden niet tergen! Ik sleep mij, ondanks dat ik me hondsberoerd voel, naar de mensa om daar, alsof er niets gebeurd is, te wagen aan het ontbijt.

De groep gaat weer naar Undugu, de staf naar Grol om over de ‘filosofie81’ te praten. De rest om nog wat rond te kijken, sport, spel etc. Ik ga naar Nairobi om Sudan Air te bezoeken en na te vragen hoe het staat met de reconfirmatie van de tickets. Daarna ga ik naar de ambassade om met deze of gene een gesprek te hebben over de nieuwe aanpak.

Bij Sudan Air klopt er niets van! Er zijn inderdaad wel 80 zitplaatsen gereserveerd op 31 juli bij British Airways maar de toestemming van Khartoem Head Office is er nog niet. Op mijn wens wordt de telex volgestopt naar Londen., Frankfurt en Khartoem. Londen en Frankfurt bevestigen, Khartoem laat niets van zich horen. Het is 99% zeker zegt de man. Hij vraagt of misschien een gedeelte van de groep geen zin heeft om op kosten van Sudan Air, drie dagen langer in Nairobi te blijven. Ik weet het niet en zeg hem dat ik dat vanmiddag om 15.00 uur met hen zal overleggen. Het gesprek op de ambassade met van Rinsum is erg prettig. Hij is echter, zoals blijkt geen man van de diplomatieke dienst, maar van de ‘dienst technische hulp’. Deze dienst wordt geïntegreerd in de diplomatiek dienst en zodoende zit hij hier. Hij is erg positief en geeft een aantal waardevolle suggesties. Er moet een brief komen aan ‘the H.O. of the President’. Samen met een brief aan de ambassade. Daarin moet de algemene doelstellingen vermeld worden en daarbij dat de stichting geen winst beoogt en dat het niet alleen maar vakantie is. Verder dat er gedacht wordt aan activiteiten zoals het symbolisch meelopen op een koffieplantage of een middelbare school, ‘soil survey’ of een irrigatie project. Het is noodzakelijk dat vóór ieder reis op deze brief wordt teruggekomen en dan precies wordt aangegeven wat je gaat doen. In de brief aan de ambassadeur moeten we zijn visie vragen en of hij dat met het ‘H.O. of the President’ wil bespreken. Verder is het noodzakelijk Steenbergen te contacteren of er nog problemen zijn.

Van Rinsum wijst me erop dat de nieuwe ambassadeur nog niet bekend is en dat dit misschien een veel oudere knar is, die niet mee wil werken. Dat is een risico, inderdaad, maar we kunnen dat natuurlijk niet beïnvloeden. Verder wil hij dat we direct contact moeten zoeken met de Kenianen. Mij wordt steeds duidelijker dat ‘filosofie81’ in theorie wel fantastisch is, maar in de praktijk moeilijk te realiseren. Op de gang komen we de tweede secretaris tegen. Hij zegt in het kort nog even wat van Rinsum heeft gezegd en voegt daar nog aan toe dat de ambassade natuurlijk niet bezig kan blijven om voor ons te werken. Van Rinsum fluister me toe dat hij dat niet gezegd heeft!

Ik bereik de groep telefonisch bij Undugu met de vraag of er interesse is om langer te blijven. Hans bleek al geïnformeerd door Sudan Air en is, buiten mijn weten om, onmiddellijk naar Sudan Air vertrokken. Ik moet Hans nog spreken en niet wetende dat hij reeds naar Sudan Air is besluit ik dan maar een taxi te nemen naar het KUC waar de hele groep zal lunchen. Even probeer ik nog het WWF te bereiken maar daar is weer niemand aanwezig. Ik schrijf hen dus in gedachte maar af. Immers alleen vanavond zou nog een mogelijkheid zijn om te overleggen. Terug op het KUC blijkt er sprake van een lichte paniek want iedereen denkt nu dat hij drie dagen langer moet blijven, wat voor een aantal mensen onmogelijk is. Ik stel hen gerust met de mededeling dat het voor de liefhebbers een mogelijkheid zou zijn. Wanneer ik om half 3 Sudan Air eindelijk telefonisch te pakken krijg blijkt Hans daar al een uur te zitten. Hij heeft het ‘3 dagen voorstel’ al getorpedeerd en dat is maar goed ook. Gelukkig heb ik de taxi laten wachten en weer ga ik naar Nairobi-City. Bij Sudan-Air is alles bevestigd behalve de toestemming uit Khartoem. We wachten tot sluitingstijd. We bellen miss N’ganga nog even op die vraagt om nog even naar boven te komen. Zij vertelt dat ze het ‘OK’ al de 2^e dag heeft gekregen. Wij vertellen haar de moeilijkheden en zij belooft dat wanneer de definitieve toestemming binnen is de instanties in Nederland telefonisch te waarschuwen. De vlucht van British Airways komt goed uit want we vertrekken daar om 11.00 uur ’s avonds in plaats van 05.00 uur ’s ochtends. Dat betekent niet om 11 uur ’s avonds thuis maar ’s middags om vijf uur op 1 augustus a.s.

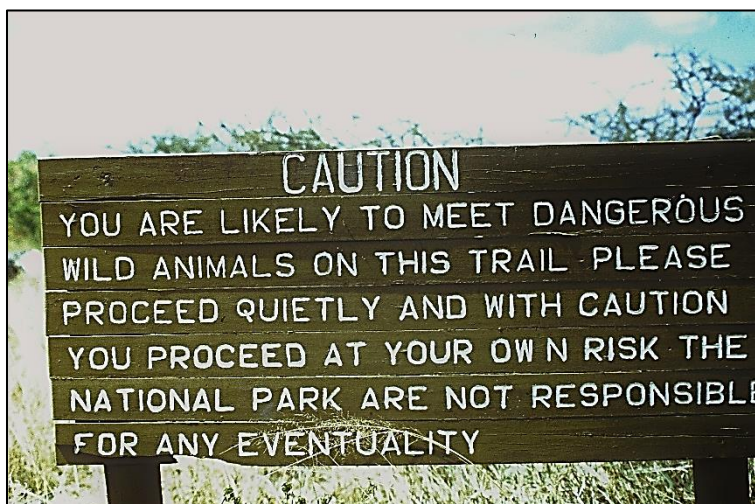

Ambassador's Hotel Nairobi

In de beruchte bar van 'Ambassadors' (78 hoeren) nemen Hans en ik een pilsje en er ontwikkeld zich een eerste serieus gesprek. Allereerst blijkt dat het gesprek vanochtend over 'Filosofie81' met Grol weer de mist is ingegaan. Verder uit Hans zijn verbazing over het feit dat Loek het organiseren en leiden van dit soort reizen alleen aandurft. Hij vindt het niet van talent getuigen als je geen wekverdeling van een aantal geschikte personen rond kunt krijgen. Het is duidelijk dat wat het leiden van reizen

betreft, zowel Loek als ook ik nog veel van deze jongen kunnen leren. Het wordt geïllustreerd door de onvergefelijke fout die we met Aart hebben gemaakt. Hans vraagt zich teerecht af hoe we weer in die herhaling hebben kunnen vallen en zegt dat de hele huidige staf absoluut thuis blijft als deze figuur volgend jaar mee gaat. Weer moet ik hem gelijk geven. Wordt zo'n fantastische reis door zo'n figuur verpest. Ook al zou Aart volgend jaar niet meegaan, voorziet hij toch moeilijkheden want hij vraagt zich af of Loek in dit team wat gegroeid is door voorbesprekingen, vergaderingen etc. wel zou kunnen functioneren. Hij heeft immers tot nu toe bij al zijn groepjes alles alleen gedaan. Een reis met de Stichting Laatste Paradijzen, een groepje van 15 man van lodge naar lodge is toch wel wat anders dan met 80 man. Inderdaad, zeg ik, we zullen het Loek toch moeten leren en we moeten hem de kans geven in dit teamverband in te groeien.

Wanner we terugkeren naar het KUC heeft ons voetbalteam weer eervol verlorenen de daarna trefzeker weer eervol met trefbal gewonnen! Wiel, Hub en Martha hebben de catering rond. De volgende ochtend zal vroeg vertrokken worden omdat eerst nog het voedsel opgehaald moet worden en de rekening betaald moet worden. De medewerking van de Universiteit van Nairobi inzake catering is fantastisch.

Waarschuwing! U zult waarschijnlijk gevaarlijke wilde dieren op uw weg tegenkomen. Blijf alstublieft rustig en voorzichtig. U blijft zelf verantwoordelijk. Het Nationale park is niet verantwoordelijk voor ongelukken.

Dinsdag 22 juli 1980. De tweede lus.

We staan om 7 uur op. Beginnen met een ontbijt en met imodium. Om 08.00 uur staan we voor het catering departement waar we in een kantoortje tussen de gaar ketels voor de rondborstige Ms. Douglas, die daar de scepter zwaait. We krijgen thee geserveerd. Ze is als een moeder bezorgd om onze groep. Net als de catering manager die voor ons de rekening gaat maken. De tweede bus wordt maar alvast naar Mayers Farm gestuurd. Het opmaken van de rekening duurt 45 minuten en het betalen neemt ook nog een half uur in beslag. We ondergaan het gelaten. Het grootste probleem vormt het ontbreken van carbonpapier vanwege de kwitantie. Om 09.30. vertrekken we dan ook

Mayers Farm

naar Mayers Farm. Mayers Farm is uiteraard weer geweldig. Iedereen geniet en is zichtbaar onder de indruk van de kleurige tuin en de geweldige natuur. Onze chauffeurs lopen er nog steeds onwennig en schouderophalend rond. Zij vinden dit maar een barbaarse en post koloniale uitwas.

In Narok is er een 'gamewarden' wiens wagen kapot is. Wij pikken hem op. 'Chief guide' Nguno vertrouwt mij toe dat deze man hoogstwaarschijnlijk de opvolger is van Ole Tipis. Ole Tipis is wel nog 'in charge' (een steen van zijn hart!) Deze 'Chief Game Warden' en beheerder van het National park is een zeer

sympathieke man van Massai afkomst, die het ver geschopt heeft. Ik heb hem bij vorige gelegenheden leren kennen en hij is zeer overtuigend. Hij heette ons toen welkom met een aangrijpend verhaal over gelijkheid en strijd voor het behoud van de natuur en dat je de jeugd alle gelegenheid moest geven om Gods aarde te leren kennen en wederzijdse vriendschappen mogelijk te maken. Een paar jaar later bleek dat hij een van de organisatoren was van de grootste stropersbende aldaar en werd hij gearresteerd en in de gevangenis gezet. Dat is Kenya ten voeten uit.

Bij de ingang van het Park blijkt men een en ander weer af te handelen voor 39,5 Ksh/persoon. Nguno vertelt mij dat ze de brief niet begrijpen. "50 procent " wordt gerekend voor 50 cent per person. Het zou eigenlijk 50% van 20 Ksh moeten zijn, is 5 Ksh per person. Maar zegt hij ze maken overal dezelfde fout. Het enige probleem is dat er geen toegangsbewijzen zijn van 50 cent. Via de radio blijkt dat Ole Tipis thuis is, Nguno en ik besluiten direct maar naar hem toe te stappen gewapend met horloge en brief. Dat dit geen onzalige gedachte is blijkt als we Ole Tipis wat ontstemd aan treffen. Hij vindt het maar niets dat we hem de brief van Mr. Pussy zo maar mee brengen, hij had van te voren bericht moeten worden. Overal dringt die veel officiëlere stemming door! Maar de fles Bols doet weer een klein wonder en met alle egards mogen we doen en laten wat we willen!

Terug in het kamp heeft men al voor hout gezorgd en een gezellige avond bij het kampvuur kan beginnen. Onze eerste nacht is voor velen weer een fantastische ervaring. Huilende hyena's, brullende leeuwen, zebra's en gnoes, allemaal rond de tent. De staf besluit 's ochtends geen 'early morning game run' (een safari) te houden maar gewoon een rit van 08.30 tot 12 uur en dan in de middag verder. Bij het kampvuur vraagt Polman het woord en de eerste bedankjes voor de fantastische reis komen los.

Hoe nu? Wij zijn nog niet aan het einde! Er wordt lustig gezongen en zelfs het lied van de badmuts wordt aangeheven. Zou de integratie dan toch lukken?

Woensdag 23 juli 1980, Mara National Reserve

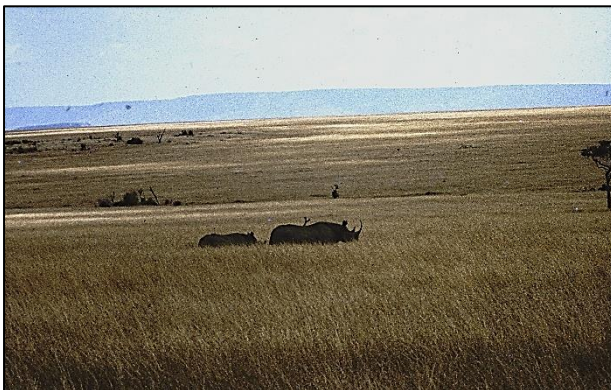
's Ochtends ziet Wiel voor dag en dauw, hij slaapt immers nooit, op 30 meter afstand van het tentenkamp, twee leeuwen lopen. Hij waarschuwt Aart, die net zijn tent uit kruipt. Terwijl hij naar die enorme katten staat te kijken klimt Aart zijn tent uit en gaat ondanks de nabije gelegen toiletten op 20 meter afstand van het kamp, dus een eind verder in het veld, zitten schijten. Wiel's hart zit bijna in zijn broek. Nog gekker wordt het wanneer Aart luidruchtig komt getuigen dat hij van de zonsopgang wil genieten maar dat de draagbare radio, de trots van 'Chief guide' Nguno, hem daarbij stoort. Of Wiel hem maar even het zwijgen op wil leggen. Wiel kan hem wel vreten! Hij begint weer op te vallen. Vooral bij het uitreiken van het eten valt op dat hij voor 3 monden komt halen, hij pakt zomaar het wasbakje van Mariëlle en zegt dat dat van hem is. Ik sus haar en geef haar het mijne, ik gebruik het toch niet. Moet dat een voorbeeld zijn voor de leerlingen?

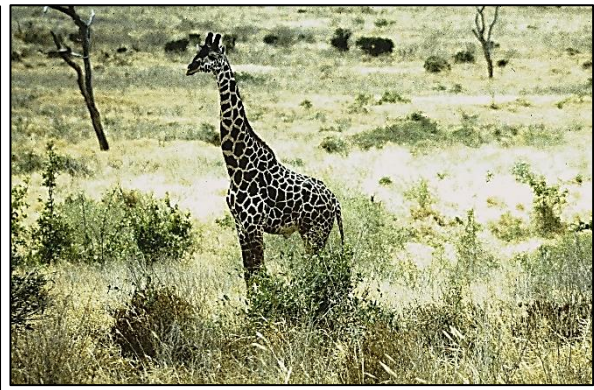
Met de bus het veld in!

Duizenden gnoe's

Neushorens

Giraffe

De eerste 'game run' is een groot succes. Duizenden gnoes en zebra', ongekeerde hoeveelheden, zover als de horizon reikt. Wij zijn met onze neus midden in de migratie gevallen.

's Middags, terwijl de groep op safari gaat, gaan Hans en ik met de lodge-manager praten. De assistent manager staat ons te woord, de manager is 'on-leave'. We komen, na anderhalf uur, overeen dat voor ongeveer 40 mensen een diner geserveerd zal worden, morgen in de derde ronde. Vóór het diner kan men zwemmen (à 20 Ksh p.p.) en daarna wordt een film vertoond ('the Year of the Gnu's') en dat is gratis. Het aantal zwemkandidaten schrompelt natuurlijk plots tot 40 pax., met ons roulatie systeem is het onmogelijk te bepalen hoeveel er nu werkelijk in totaal in het zwembad zitten. Een mooi arrangement dus.

Ik heb die middag een aardig gesprek met Brenda. Ze heeft met de warmte te doen, ze heeft diarree en ze is met nog een meisje naar de lodge gegaan. Ze heeft zo'n half jaar geleden haar vader verloren. Deze was goochelaar! Haar moeder treedt nu alleen voor kinderen op. Ze gaat studeren,

wilde deze reis absoluut mee maken. Stille wateren hebben niet alleen diepe gronden maar vaak ook verbazingwekkende diepten en verrassingen.

Later op de middag ontwikkelt zich een hoogst interessant gesprek tussen Hans, Susanne, Brenda en mijzelf over intermenselijke verhoudingen. Susanne mist haar vriend zeer en kan zich niet voorstellen hoe haar eenzaamheid te doorbreken. Er zijn misschien anderen in het kamp die net zo eenzaam zijn. Ik breng mijn bekende standpunt naar voren en ook Hans mengt zich op diepzinnige wijze in de discussie. Dit soort gesprekken maakt zo'n reis zo waardevol. De indrukken spelen in de marge maar geven een aanstoot tot denkprocessen in de kern.

Parende leeuwen zijn toch steeds weer een sensatie!

De topi's

Terug in het kamp treffen we een opgetogen menigte aan. Ze hebben een paring van leeuwen gezien. Toespelingen worden gemaakt en het hele kamp gonst ervan. De cornet beef gat er weer in als koek en de eerste stemmen gaan op over de vraag wanneer die voorspelde 'ontberingen' nu eigenlijk eens komen!

In mijn kookgroepje: Marcel, Aaike en ik, uit ik mijn bewondering voor Aaike die met Indonesisch geduld steeds weer iets smakelijks weet te bereiden. Uien, boter, cornet beef, maar die Spaanse pepers, die hij ergens op de kop heeft weten te tikken zijn wel verdomd heet.

Zwembad van Keekorok Lodge

Veel bekijks, deze safari!

De mededelingen over diner, zwemmen en film worden enthousiast ontvangen. Weer volgt een heerlijke avond bij het kampvuur, Wat wel opvalt is dat het 's avonds enorm afkoelt. Zelfs met een vest en een jasje aan lijd ik nog kou! Ton en Karin hebben mijn stoeltje weer gerepareerd. Hij was er even in gaan zitten en is er uiteraard doorheen gegaan Ook weer blijkt die rol Kurver plakband van Frank enorme diensten te bewijzen. Men beklaagt zich over het gedrag van Aart in de bar. Is er iets te zien, dan stormt hij naar het betreffende dichtstbijzijnde raam en bezorgt vooral een aantal vrouwelijke deelnemers blauwe schenen. De staf besluit ergernissen te sussen en het maar proberen uit te zingen tot het einde van de reis.

Donderdag.24 juli 1980, Keekorok Lodge

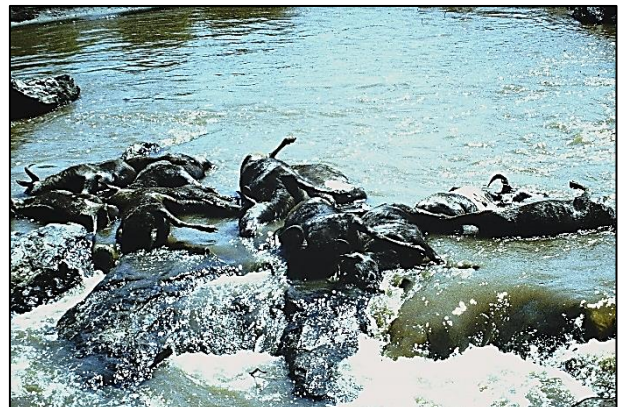
De volgende ochtend volgt weer een interessante 'game-run'. Weer duizenden gnoes en zebra's en daarna een bezoek aan de Mara River. Langs zo'n rivier lijkt het inderdaad een 'hof van Eden'. Veel nijlpaarden maar ook veel dode gnoes. Hans is deze ochtend in de Lodge en probeert net zoals ik gisteren, radiocontact te krijgen met de UTC in verband met de tickets. Mss N'gunga belt terug en zegt dat het nog maar steeds voor 99% zeker is. Zo'n radio is ook een ding: als je óver' vergeet hoor je niks meer, het is even wennen!

De middag verloopt het zwemmen gezellig via het roulatiesysteem. Iedereen is zichtbaar tevreden. Ik als reisleader van 'tweeduizenders', ontmoet een groep 'zesduizenders' van de stichting Laatste Paradijzen reizen. De groep is niet zo geïnteresseerd, maar de reisleader wel, hij vraagt naar het adres van Grol. Ik geef hem het telefoonnummer van Undugu.

Om 18.00 uur gaat iedereen weer terug naar het kamp, waar de foerage begint voor de achterblijvers.

Nijlpaarden in de 'Mara-river'

Dode Gnoe's in de rivier.

Dokter Kick heeft het druk sinds de chauffeurs ontdekt hebben dat de dokter ook hen behandelt, 'for free'

Om 19.00 uur vertrekt de bus voor de diner gangers. Om half negen komt de bus voor de 'selfsupporting' eters. Samen zullen we dan van de film genieten. De film is machtig mooi, gek dat je pas beseft met wat voor een enorm natuurfenomeen je geconfronteerd wordt als je het op zo'n film ziet. Het is inderdaad wel zeer treffend dat deze film juist nu gedraaid wordt, juist terwijl de migratie op volle gang is. Om 23.00uur verlaat iedereen de lodge, maar bij het kampvuur wordt het laat. Wiel is eigenlijk steeds de oorzaak van dat late opblijven bij het kampvuur. Hij gaat immers niet naar bed en houdt zo altijd een groepje mensen bij zich,

hoewel niemand (behalve Aart) dat stoort. Buiten op geen 50 meter van 't kamp donderen de kudde voorbij. Allerlei gloeiende oogkooltjes worden in het duister gezien. Menigeen draait zich onrustig om in zijn slaapzak bij het gehuil van een hyena of het gebrul van een leeuw. À propos slaapzaak, die donzen slaapzak voldoet voortreffelijk. Kroop ik anders met broek en vest aan in bed, zelfs nu bij deze uitzonderlijke koude, slaap ik in een onderbroek en onderhemd en ik heb het niet koud. Het luchtbed wat ik van Peter gekregen heb voldoet ook voortreffelijk, ik slaap erg goed!

Mijn houding in mijn flirtaffaire is enigszins veranderd. Ik denk zo'n beetje dat Wiel mijn escapades maar voor lief moet nemen, zo er al sprake is van 'escapades'! Mariëlle zit aan de andere kant van het kampvuur en ik zeg: "hé meid, kom eens hier, maar ik zal niet aan je komen hoor!". Iedereen zegt smalend: "Tja die bazen en hun secretaresses!". Mariëlle houdt namelijk de dranklijst bij en is dus nu tot mijn privésecretaresse gebombardeerd.

Vrijdag 25 juli 1980, de Massai.

In de ochtend bij het ontbijt staat opeens de administrateur van het 'game-department' in begeleiding van een 'Game warden' (uitgegroeid formaat) voor mijn neus. Ik poeier hem af met de mededeling dat Nguno er nog niet is. Maar hij komt terug en Nguno en ik begeven ons maar naar het kantoor. Terwijl de tenten afgebroken worden en de koffers opgeladen, zitten wij 3 kwartier met die administrateur te soebatten over de camping fees. Volgens Nguno en ik had Ole Tipis 'all free' gegeven, maar hij had het niet op de brief gezet. Dus of we maar even 20 Ksh per persoon wilden betalen. Ik zeg dat het studenten zijn, dat ze nu hun geld al opgemaakt hebben, kortom dat je dat eigenlijk niet achteraf mee aan kunt komen.

Wij komen er niet uit en de 'game warden' in charge wordt erbij gehaald. De jongeman blijkt afkomstig uit Kilgoris en is dus zeer geïnteresseerd in ons doen en laten. Op mijn voorstel om maar 1 nacht tegen 50% te rekenen (dan staat het immers toch in de boeken) gaat hij in zee en we komen er met 500 Ksh. Vanaf. Het heeft anderhalf uur gekost. Mijn bus staat al drie kwartier in de gloeiende zon, de andere bus is al een half uur geleden vertrokken. Een kwartier rijden verderop staat de andere bus met een lekke band. Iedereen gaat er maar eens rustig bij zitten, zelfs Hans voelt nu het Keniaanse tempo goed aan.

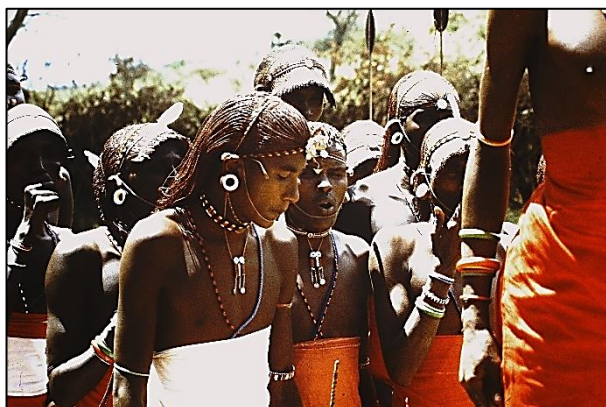
Mara River

De Gieren doen zich te goed!

Wanneer we de Mara River kruisen, moet toch iedereen even de bus uit om de honderden gnoe lijken te fotograferen. Het stinkt er geweldig en honderden gieren cirkelen in de lucht, precies zoals in die film van gisteravond.

We bezoeken een Massai-dorp! De Massai leven in dorpen die bekend staan als 'manyatta's', dat zijn

Massai klaar voor de originele dansuitvoering.

Klei in de haren zijn de beste bescherming.

een aantal lage woningen, eigenlijk hutten, gemaakt van modder, koeienmest en hout, met een enkele ingang en minimale zijramen. Een aantal van deze 'manyatta'-hutten bij elkaar, die een hoeve of dorp vormen, staan bekend als een Massai 'boma'. De individuele hutten zelf, de 'manyatta's',

hebben ramen die zo klein zijn dat het zelfs op een zonnige dag erg donker kan zijn in een 'manyatta'.

De dames doen ook mee.

Moet je niet 's avonds tegenkomen!

De afbeeldingen tonen de typische manyatta-hutten. We zien de binnenkant van een 'manyatta'. Op de foto ziet u de aarden kachel en het brandhout dat gebruikt zal worden voor het koken van een maaltijd. Er is geen leidingwater, elektriciteit of gas. Deze specifieke 'manyatta's' of dorpen liggen precies in het binnenland van Narok. Hoewel er stroom en leidingwater is in het reservaat zelf en in het meer ontwikkelde deel van het Narok-district, functioneren de zeer traditionele

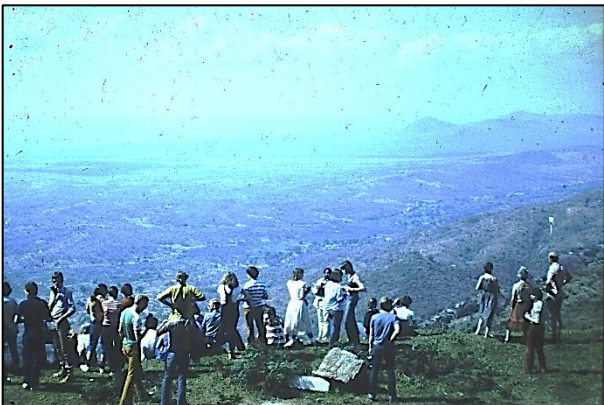

Onderling keuvelen tijdens het werk

De typische spring dans.

Massai-dorpen nog steeds op de oude manier. Tegenwoordig behoort het vertoon van hun traditionele dansen en de morani tot de bron van inkomsten die hen overeind houdt.

Het uitzicht genieten vanaf de rand van de Rift Valley

De wegen zijn gelukkig droog!

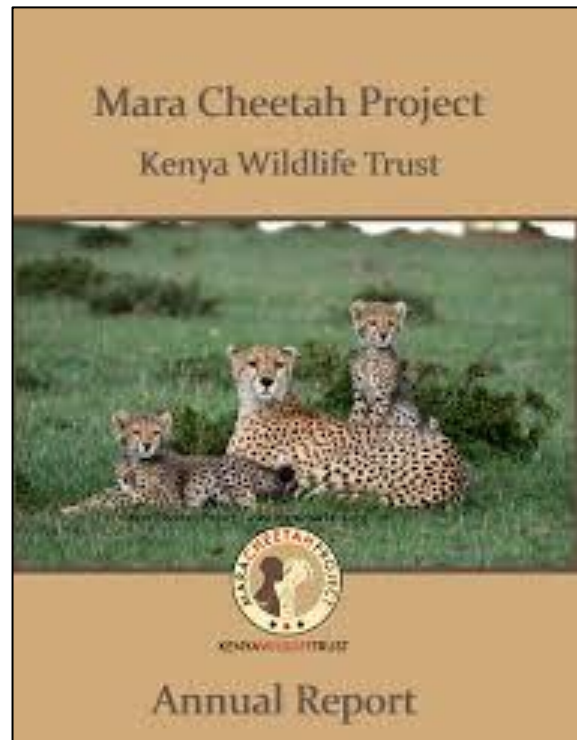
Wiel neemt mijn taak van omroeper in de bus langzamerhand over, hij vertaalt Nguno heel aardig en geeft informatie uit eigen hand. Een goed oefening denk ik en val al rammelend op mijn zetel in slaap.

De bestijging van de Rift-Valley wand is weer enorm indrukwekkend. Wordt eigenlijk ieder jaar steeds indrukwekkender, immers de weg wordt ieder jaar slechter. Gelukkig dat het nu niet geregend heeft anders was het absoluut onmogelijk. Aart raakt zo onder de indruk dat hij plotseling uit de bus springt, honderd meter vooruit holt om de foto van het jaar te maken. Daar staat hij dan, honderd meter bergopwaarts tussen de Impala's en Gazelles, hoogstwaarschijnlijk een leeuw trotserend. Nguno schudt verbaasd zijn hoofd.

Op weg naar Lolgorian ontmoeten we enige woest geklede en gebarende 'moranis'. Nguno raadt ons

Jongens onder elkaar.

Het 'Mara-Meru Cheetah-project'. Een p[roject om de habitat veilig te stellen voor het overleven van cheetah's en hun ecosystemen op de lange termijn door middel van multidisciplinair en geïntegreerd wetenschappelijk onderzoek, gemeenschappelijke inzet en onderwijsprogramma 's

aan de fototoestellen te verbergen, anders krijg je nog wat speren in je rug, zo leert zijn ervaring. Ook in Lolgorian lopen enige 'moranis' en iedereen laat zijn foto-apparaat in de bus. Wanneer we na de verfrissing voldaan de bus weer ingaan stormt Aart de bus in om zijn fototoestel te halen met de mededeling dat hij toch echt de bakkerij en die oh zo primitieve smidse wil fotograferen. Ik herinner hem aan de afspraak en een hele woordenwisseling volgt waarbij ik duidelijk maak dat ik hem niet met 'n stok zal tegenhouden, dat hij het zelf dan maar moet weten. Het helpt, morrend bergt hij zijn fototoestel weer op.

Bij goed zicht heb je dit uitzicht op Mount Kenya

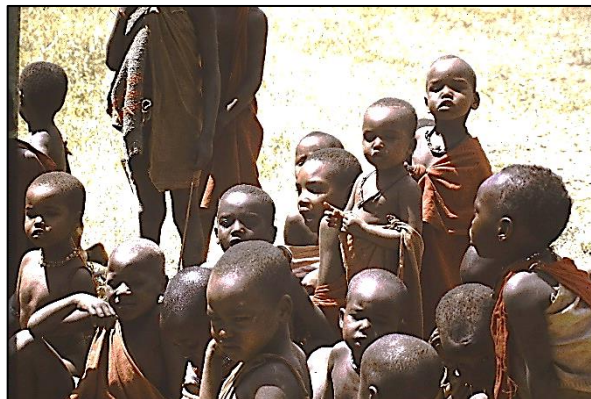

De gevreesde Morani's.

De ontvangst in Kilgoris is zoals vanouds, weer groots. Zr. Jacquelena is bijzonder hartelijk. De broden zijn aanwezig en iedereen is tevreden over dit magnifieke kampeerterrein. Reeds diezelfde middag

Daar zijn ze weer!

Altijd veel bekijks bij aankomst.

volgt een interessant gesprek met Dr. Bakkers, die vertelt over het hospitaal maar ook over de manyatta. Wanneer wij de mogelijkheid bespreken dat evenement te bezoeken raadt hij ons dit af, Hij kent de Laibon en die is vijandig ten aanzien van blanken, niet dat hij dit zou laten blijken, maar het hospitaal zou er later moeilijkheden mee krijgen. Het is natuurlijk bijzonder jammer, deze unieke gelegenheid, de laatste hoogstwaarschijnlijk. Ook Henri Kipunde die we aantreffen aan de gate van het Mara-Park had ons reeds uitgenodigd. Maar de argumenten van Bakkers in acht nemende besluiten we of allemaal of niet! Dus niet! Je zou zo'n feest ook helemaal verstoren wanneer je met 80 man gewapend met fototoestellen, zomaar zou binnenvallen. De mogelijkheid om Lake Victoria te

Het hele dorp is uitgelopen

bezoeken wordt ook besproken, het is wachten op de leraar, hij zal vanavond met Hans overleg plegen.

We worden, dat wil zeggen de staf, ondergebracht in kamers. Mij maakt het 'uiteraard' niets uit om in een tent te slapen. Maar Wiel verordonneert ons het klooster in! Na het eten worden we ontvangen in de 'Social Hall', het bekende programma waarbij we de morele ondersteuning in de fles aan DO, de dokter en de zusters aanbieden.

Om half elf gaat het licht uit en een half uur later is het, zelfs in het kamp, rustig.

Zaterdag 26 juli 1980, Kilgoris

Om half tien staan we in de 'secondary school' en het programma ontrolt zich iets vertraagd .

<u>P R O G R A M M E</u>		<u>26th July 1980</u>
<u>(MORNING)</u>		
8.45	-----	Visitors arrive
9.00	-----	The group leaders sign visitors book.
9.05 - 9.35	-----	Teachers and students from Kilgoris Sec. School take their visitors round the coppouns.
<u>N a t i o n a l A n t h e m</u>		
9.35	-----	The Headmaster officially welcomes the visitors after introducing his members of staff.
10.10	-----	The group leader from Holland introduces his comrades
10.15	-----	A song or two from Kilgoris Secondary School.
10.20	-----	Some short "acts" of improvised drama from the drama club (Kilgoris Secondary School)
<u>B r e a k a n d M u s i c f o r 10 minutes</u>		
10.30	-----	Mr. Macharia, the Biology teacher and wildlife club patron, gives speech on "Wildlife in Kenya".
10.55	-----	Mr. Wangusi, the history teacher gives a speech on the 'Gathering of the Kenya People into a nation'.
11.20	-----	Mr. Langat the Science teacher gives a speech on the 'Problems of Teaching and learning science subjects in Kenya'.
11.45	-----	Soft drinks + biscuits.
11.45	-----	Speeches from two members of staff from Holland.
<u>A F T E R N O O N</u>		
2.00 - 2.45	-----	Afternoon lessons
2.45 - 3.15	-----	Net Ball and Volley Ball
3.15 - 4.15	-----	Football.
4.15 - 5.05	-----	Masai traditional dance
5.10 -	-----	Final speech by the group leader (Mr. Bosch)
5.20	-----	Final speech by the Headmaster, (Mr. Mukomah)
5.29	-----	Visitors and their drivers sing the usual Malaika.
After Dinner Dance! Dance! Dance!		
Peters A. Orega for Headmaster		

Het klikt meteen en onze groep is direct tussen de zwartjes verdwenen. Dan volgen de toespraken en na de lunch de lessen in de diverse lokalen. Ik ga met de biologie en scheikunde leraar mee. De scheikunde pief zit wat te zeuren over onvoldoende lesmaterialen. De bio-man houdt een aardig verhaal over de parken en ik steek van wal met vergelijkingen tussen Nederland en Kenya. Ik benadruk dat het grote goed in Kenya de rust en de ruimte is, dat er nog zoveel van het natuurlijke milieu over is. Holland betekent oorspronkelijk 'houtland'. Van de oorspronkelijk vegetatie is geen biet meer over. Schijnbaar maak ik indruk want men luistert ademloos. Waar komt het vandaan, zo plotseling? Ik spreek toch met mezelf af de speeches wat beter en op papier voor te bereiden, omdat ik het schijnbaar toch wel kan op mijn eigen manier en zonder voorbeelden te imiteren, welk een vooruitgang!

In het klaslokaal

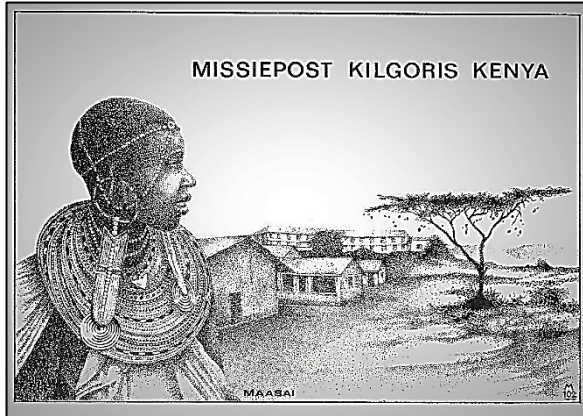

Iedereen volgt het programma met grote interesse

Het middagprogramma wordt wegens tijdgebrek afgebroken en verplaatst naar de avond in de 'Social Hall'. Een gelukkige ingreep want nu is er 's avonds tenminste iets te doen. Zij gaan daar dansen waarna wij ook onze best zullen doen.

Toespraken.

De missiekaart voor de centjes.

Om 10.00 uur volgen de gebruikelijke speeches

Ik overtreff mezelf. Vooral de uitspraak dat : "in deze teleurstellende wereld geeft zo'n dag als vandaag, je weer moed, in een wereld zonder discriminatie, zonder apartheid (applaus), het kan, dat hebben we vandaag gezien ". (applaus-gejuich). De wiskunde leraar brult "hear-hear ".! De cheque doet de rest, ik heb ze plat! Het hoofd der school pruttelt nog wat na en ik en Hans worden met cadeaus overladen.

Dan treedt een leerling naar voren en die steekt me daar een speech af, ongekend goed. Wie is deze jongeman? 'First Boy of the third form' en Massai. Voorzitter van de Wildlife Club van de school, hij

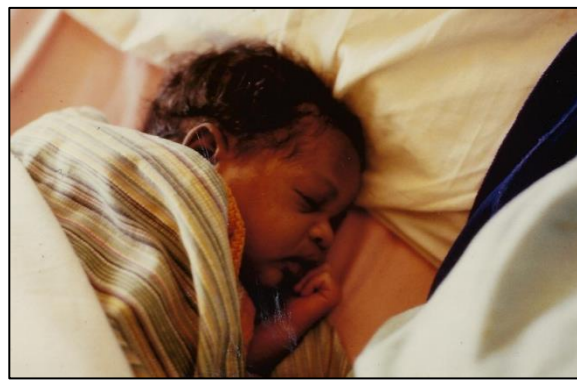

We doen ook iets terug!

raakt met me in gesprek. We spreken af dat we morgen middag verder zullen praten, onder de boom voor het convent. Hij zegt mij zich nog van vorig jaar te herinneren toen ik 'en petit comité' even door filosofeerde over de toekomst van onze planeet. Hij wilde meer weten, vragen! De 'headmaster' van de 'primary school', volgens Sr. Jacquelena zeer betrouwbaar, klaagt zijn nood dat zijn school niet in het programma opgenomen is. Ik zeg dat het op een misverstand berust. Maar in het Engels geschreven programma dat naar het convent is opgestuurd staan zij er inderdaad niet op. Ik beloof mijn uiterste best te doen er iets op te fantaseren.

Zondag 27 juli 1980, ziekenhuis en 'primary school'

Terwijl Aart de volgende ochtend met een heel brood toch naar de manyatta verdwijnt (vanaf dat moment bestaat nummer 80 voor mij niet meer!) gaan wij ter kerke. Heel sereen met trommels en zang van de zusters. Naast mij neemt een vrouwtje plaats met een snoezig 'Lorenz Kindertjes-schema' jongetje. Wanneer hij begint te brullen wordt met de hand meteen in eigen boezem getast en hup, is het kind weer stil, wat een wereld! Na afloop probeert Kick nog eens het orgel maar hij geeft het snel op! 's Middags bezoekt de club het ziekenhuis en ik ga naar de 'headmaster' van de 'primary school'. Er is een blad van de vering van de bus gebroken. De bus is niet meer te gebruiken waardoor de volgende dag maar een gedeelte van de groep naar de suikerfabriek kan gaan. Een klein gedeelte van zo'n twintig man zullen niet mee kunnen. Tien man gaan in het hospitaal werken. Die twintig man zullen met mij me gaan naar de 'primary school', ze vinden het een fantastisch idee. De 'head-master' valt bijna van zijn stoel en belooft morgen, maandag om half tien een programma in elkaar te schroeven, hoe is het mogelijk!

Uitleg is overbodig

Het ziekenhuis slaat in als een bom! Iedereen is enthousiast en 30 man melden zich als bloeddonor. Die avond brengt de ene helft van de groep door in de refter en de andere helft amuseert zich bij de 'nurses'. Zij willen een discussie over de 'verschillen tussen Nederland en Kenya'. En (faam?) ik moet een spreekbeurt houden. Lena Mora, een zuster, hangt aan me als een klit en wil met me trouwen. Mijn antwoord is dat ik geen zebraatjes wil, ze slaat haast dubbel van het lachen en ontvoerd vervolgens Wiel naar haar kamer! Ik houd mijn toespraak lopend tussen het luisterende volk en wijd uit over de gedagsverschillen tussen Kenianen en Nederlanders. Ze liggen dubbel van het lachen wanneer ik demonstreer dat het gearmd lopen met een meisje in Kenia ongehoord is, terwijl, en dan snap ik John 'the driver', bij het handje, dat dit hier als heel normaal beschouwd wordt. In Nederland is dat omgekeerd. Er ontwikkelt zich een begin van een discussie maar het blijkt dat iedereen toch maar liever wil dansen. En ik voel me herboren? Kweetniet! Ik drink er met de onwetende Wiel, teruggekeerd in het klooster, nog een flinke borrel op.

Maandag 28 juli 1980, diepere gesprekken.

De grootste groep gaat naar de 'Suikerfabriek', 10 man gaan naar het hospitaal. Hettie van Dresen heeft zelfs haar uniform meegenomen. Twintig man gaan naar de 'primary school'. Een enthousiast programma ontrolt zich. Toneelstukjes, dans en zang wordt te berde gebracht. Dan kondigt de 'head-

Ook als we langs de secondary school komen loopt het volk uit!

master' aan dat wij ook iets zullen doen. Ik vraag een 'break', onze groep trekt zich terug in een klaslokaal en snel studeren wij 'twee emmertjes water halen' en 'heb je nog gehoord van de zeven' in. Het wordt een raadselachtig succes en er wordt gevraagd of de onder ons aanwezige onderwijzeressen, die middag voor de klas deze spelletjes kunnen laten instuderen zodat het voor de school niet verloren gaat. Marie-José c.s. stemmen graag toe! Een rustige middag volgt, ik lig gewoon te pitten, heerlijk!

De 'primary school'.

eetgroep nog ongenietbaarder dan ze al was. De zijgende Marcel en Aaike worden nog zwijgzamer en haar verloofde Rik geeft sowieso geen kik!

Mijn 'boom-gesprekken' nemen college vorm aan. Een schare geïnteresseerde 'secondary-school' studenten volgen mijn filosofieën over natuur, 'wildlife', etc. met grote interesse, ondertussen raak ik

De hospitaalgroep keert terug, operaties bevallingen en luiers verschonen, wat een belevenis! De suikergroep heeft honderden kilometers stof gevreten en de fabriek was inderdaad de modernste van Oost-Afrika. De tabaksplantage hebben ze niet meer gehaald. Ik hoor allerlei wilde verhalen over Aart. Er was in de nog niet officieel geopend fabriek een absoluut fotografeerverbod. Wie staat plotseling met een camera in zijn poten, de manager tot waanzin brengend? Niet te geloven! Jikke heeft haar voet verstuikt en dat maakt haar in onze

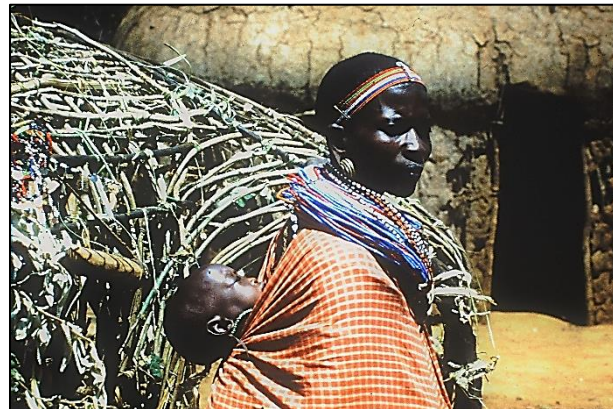
zowat al mijn kleren kwijt, maar ik hoor gelukkig niet: "I am your friend, please give me a watch! ". Ze hebben respect voor 'the master', ha, ha!

's Avonds vindt het zelfde plaats als de vorige met dien verstande dat de groepen wisselen. Sr Jacquelena grijpt de gelegenheid om mij uit te nodigen op haar kamer, waar zich een zeer interessant gesprek van mens tot mens ontwikkelt. Het probleem is dat ze een door en door goed en lief mens is en door die Afrikanen natuurlijk telkens de deksel op de neus krijgt. Zelfs 14 jaar toewijding, opleiding, investering en vertrouwen is niet genoeg om ze in te palmen. 'Maar', zegt ze, 'Ik ben bij die inlandse ex-zuster thuis geweest, is het een wonder? Daar heerst de totale vrijheid, er moet gewerkt worden, maar hoe? Wanneer en door wie wordt door iedereen zelf bepaald. Komt zo iemand in het

Probeer dat maar eens te temmen!

klooster met regels en wetten. Ze houden het niet vol en ik heb al gezien, vooral niet wanneer de driften toeslaan en ik heb al gezien dat Afrikanen daar geen probleem mee hebben. Ze leven

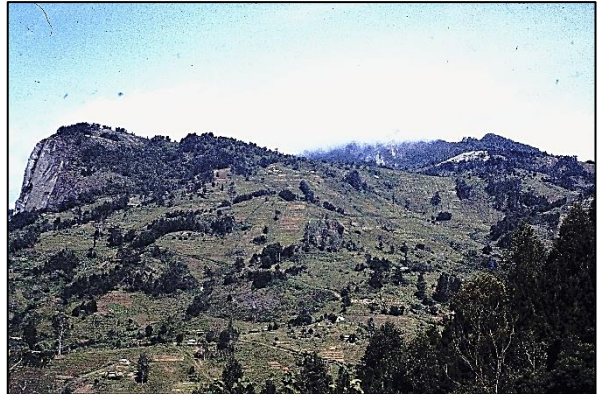
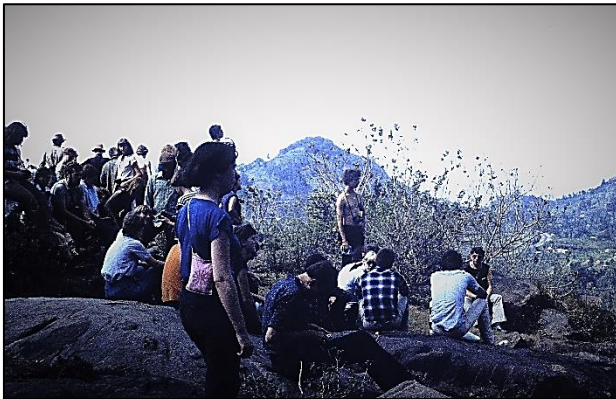

intenser, dan maar de doos in! Weg opleiding, weg ideaal, weg gods-maagd. Ik vraag me af wie het bij het juiste eind heeft. Ik herinner haar er aan dat het bij ons ook niet allemaal koek en ei is. De gave om zich helemaal te geven is verdwenen, in ieder geval bij de moderne vrouwen. Met haar degelijke Belgische opleiding begrijpt zij dit niet. Ik kan haar ter troosting alleen maar vertellen dat het bij ons ook niet allemaal gesmeerd gaat. Zij ziet er naar uit Margaret te leren kennen en wij spreken af dat ze, wanneer ze naar Holland

komt, ons zal bezoeken. Een echte moeder, haar geloofsovertuiging doet mij, atheïst die ik ben, kinderlijk aan. Maar wat is puurder en liever dan het kinderlijke. Ik kan er niet bij, een onbegrijpelijke vrouw en wereld.

Dinsdag 29 juli 1980, een wandeling met thee.

Het programma vandaag ziet er als volgt uit. In twee groepen worden in de ochtend wandelingen gemaakt in de omgeving onder leiding van twee vriendelijke Afrikaanse leraren. Zij hebben de excursie naar de suikerfabriek ook georganiseerd. Pro Memorie alias voor Paul Mol begeleidt en vertaald. Een interessante verhaal over erosie, landbouw, veeteelt in relatie met de catering van een gebied. In Nederland is deze methode niet mogelijk gezien de variatie in geologische tijdperken die hier aan de oppervlakte komen. Daar in Kilgoris is het allemaal lava, vulkanisch. Volgens de leraar, wanneer we eindelijk boven op die berg staan (3000 meter), ontstaat in het verder op liggende dal, een nieuwe vulkaan. Hij verwacht zelfs binnenkort erupties en/of in ieder geval aardbevingen. Het is dus beslist niet zo rustig als het eruit ziet!

Een zeer vulkanische omgeving

Tijdens de wandeling word ik bezig gehouden door een probleem dat die ochtend is ontstaan. Marcel en Aaike deelden mij nog voor het ontbijt mee, dat ze Jikke en Rik uit de eetgroep gooien. In eerste instantie denk ik: "ze vechten het maar uit!". Maar, ik heb er later met Peter Oud over gepraat en ik kom tot de conclusie dat ik dit niet had mogen toestaan, zo vlak voor het ontbijt en de laatste dag in Kilgoris. Tijdens de wandeling besluit ik na terugkomst Aaike en Marcel op mijn kamer te roepen. Ik deel hen mee dat ik het niet had mogen toestaan en dat ik in ieder geval mijn excuses aan Jikke en Rik zal overbrengen. Zij zijn ondertussen in een andere eetgroepje ondergebracht.

Tussen de thee

Die middag bezoeken we een theefabriek, De heen en terugrit is crimineel stoffig. Het duurt een uur voordat we de fabriek in komen. De assistent manager durfde het schijnbaar niet aan, maar de manager verschijnt tijdig ten tonele. De thee geurt heerlijk en iedereen gaat met vers gebrande thee naar huis. Thuis, in het convent, trek ik me rustig terug om me wat op te knappen. Een rauwe kreet doorsnijdt de avondrust. Ik denk nog welke boer.... Maar wanneer ik een kwartier daarna op de veranda verschijn staat Kick, met de pijp in de mond, geassisteerd door ettelijke leerling

verpleegsters, in een waar bloedbad, een enorme wond in de hand van Frank Sevenheck, te hechten. Gelukkig heb ik de jonge klare al in de hand en val dus maar niet om. Ik heb wel met de zenuwen te doen!

Wanneer het avondmaal staat te pruttelen, begint het tot overmaat van ramp ook nog te donderen en te bliksemen. Alles de tenten in, als dat maar niet tot verbrandingen aanleiding geeft. Na een enorme stortbui is het vrij plotseling weer droog. In de refter zit arts en patiënt onder grote belangstelling bij te komen. Jikke die Frank tijdens de operatie in de houtgreep heeft gehouden, krijgt

De ingang van het hospitaal.

ook nog even een zenuwtoeval, maar dan is het leed geleden en begint zich toch nog een leuke en gezellige avond af te tekenen.

Sr. Jacquelena komt zich ook nog verontschuldigen voor het gedrag van een van de zusters die inderdaad door een nogal krengerige houding opvalt. Zij was degene die de poort afgesloten heeft waardoor het ongeval gebeurd is. Ik zeg dat Frank maar wat geduldiger had moeten zijn, wat gebeurd is, is gebeurd en meer van dat soort loze kreten waarmee de zaak gesloten wordt.

Aart vraagt halverwege de avond om een gesprek met de staf. Wat nu weer? Als iedereen bij elkaar getrommeld is steekt hij van wal. Eerst, wilde hij teveel opvallen, na ons gesprek is hij maar op de individuele toer gegaan. Een stoomcursus sociaal gedrag in een groep van deze middag heeft hem doen inzien dat ook zijn egotripperij fout was. Kortom alles was fout gegaan, maar of we toch niet de mogelijkheid aanwezig zagen om hem volgend jaar weer mee te nemen! Van ons komen uiteraard geen beloftes en toezeggingen. We zullen het in de evaluatie mee nemen en dan hoort hij het nog wel.

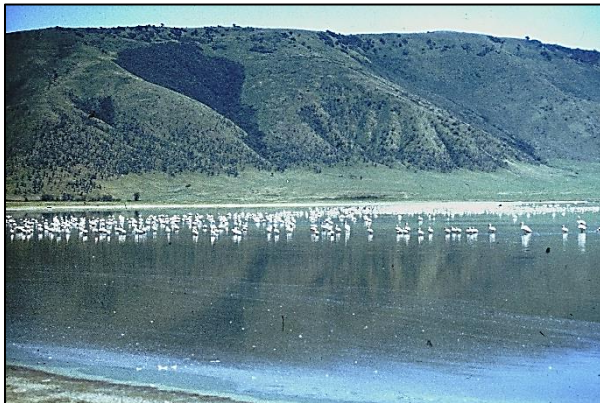
Net als in 1978 was het afscheid zeer emotioneel. Deze foto van Dries Linssen werd in 1979 gebruikt in Natuur & Techniek om interesse te werven voor onze Kenia reis.

Woensdag 30 juli 1980, afscheid van Kilgoris & Lake Nakuru

Bij het vertrek uit Kilgoris spelen zich weer de emotionele taferelen af zoals we die het vorig jaar ook gezien hebben. Ook bij de school komt ons weer een stroom handen en brieven tegemoet. Op weg naar Nakuru is er een klein oponthoud doordat een bus even naast de weg terecht komt. De lunch in 'Kericho-Tea Hotel' is fantastisch. Kick gaat achter de piano zitten en brengt enige deuntjes ten gehore. Ondanks dreigende wolkenpartijen blijft het tijdens de rit naar Nakuru droog.

In Nakuru is het ook droog, we gokken er op dat het niet gaat regenen en spreken af om de afsluitende avond bij het kampvuur te houden. Een korte game-run naar het meer, een paar flamingo's en pelikanen en een paar mooie uitzichten.

Lake Nakuru met flamingo's.

Het is een 'zout-meer'.

's Avonds volgt dan de afscheid speech. Ik spreek over sr Jacquelena, hoe zij Afrika ervaart, een strijd tegen de absolute vrijheid, je kunt Afrikanen niet vangen! Die onbevengene vrijheid, blijheid en vriendelijkheid moet ons aan het denken zetten. Ook in de groep: de motivatie was aanwezig en dat hebben we in Afrika gezaaid. Een geweldige groep die mij een prachtige kans gegund hebben. Loek zegt wel eens: je doet het voor jezelf, daarin zit veel waarheid. Je doet ervaringen op in een vreemd land. Vreemde gewoontes, je gaat nadenken over je eigen leven, over je houding tegenover de derde wereld. Maar, net zo belangrijk is het groepsgebeuren. Het is niet niks drie weken op elkaars lip te zitten. Misschien is het net zo belangrijk als het samen ondergaan van dit avontuur! En dat is geweldig gelukt. Ik ben van deze groep gaan houden en ik zal jullie missen als we weer thuis zijn. De prik van Kick, zijn pijp zelfs in de mond tijdens de operatie boven op de veranda trap. Zijn metgezellen, door hun groep juist een stimulerende factor. Kick wat moet het fantastisch zijn om zulke vrienden en kinderen te hebben. Marie-José en haar metgezellen, mensen die plezier hebben in het leven, maar dat niet voor zich houden en op een 'Maastrichtse manier' anderen ervan mee laten genieten. De ziekenhuisgroep, wat moet het grandioos zijn zo'n hart voor je werk te hebben.

Hetty had zelfs haar uniform mee genomen. Lou en Ton met aanhang, twee tegenpolen. Misschien toch wat volwassener geworden deze keer? Peter en zijn groep. Ik ben hen, vooral Peter erg dankbaar en zij weten ook wel waarom. Na de allerlaatste gesprekken gisteravond (met Aart) ben ik toch wel hoopvol dat de verloren zoon zichzelf teruggevonden heeft. We hebben er allemaal veel van geleerd. Paul en André, eenheid in verscheidenheid, maar twee kerels uit een stuk vooral als het op tellen aankomst. Ronald en Ireen, hoe zal ik jullie en vooral Ronalds's sprankelende humor ooit kunnen vergeten? De wat minder opvallende figuren, die zich vooral door behulpzaamheid, vrolijkheid en opgewektheid kenmerken.

Verbazingwekkend op welk andere wijze je bijvoorbeeld je eigen ex-leerlingen leert kennen. Ik durf heel eerlijk te bekennen, en het zal ook iedereen wel opgevallen zijn dat vooral Mariëlle bij mij een gevoelige snaar geraakt heeft. Ik heb in haar een waardevolle vriendin gevonden, in wederzijds respect. En dan nog wat loslopend wild, zoals daar zijn Frank, wat een sprankelend karakter. Sr. Jacquелena typeerde hem als een 'innocent man'. Uitgerekend jouw moest het malheur overkomen, een soort te strikte navolging van Christus. Frank Kemper: "goeie môge kakker!". Paul Mol alias Pro Memorie: "Hi Chief!". Mijn culinaire compagnons in zwijgzaamheid lijdend. Ik heb beslist mensen vergeten. Jullie maken het me ook allemaal ook erg moeilijk.

De staf! Jongens ik had nooit kunnen dromen dat het zo goed zou gaan. Ik heb veel geleerd immers wat heb ik tot nu toe nu al in teamverband gedaan? Met jullie ga ik als het moet naar Timboektoe! Ik kan alleen maar zeggen 'superbe kwaliteit!'.

Wat ga ik met deze ervaringen doen? Wat denk je? Als ik thuis de zaak nog eens naloop: Tsavo, Taita, de onvergetelijke palmbomen van Mombassa met de onvergetelijke Ger Steenberg. Nairobi met Pater Grol! Als je op je sterfbed ligt zul je nog aan hem denken. Vander Vossen: achter de researcher blijkt toch een filosoof verborgen. De Mara met duizenden gnoes, het bezoek aan die Manyatta, en het klapstuk is en blijft Kilgoris met al die zo warme vriendelijke mensen.

Je moet beseffen dat je bevoordeeld bent om deze fantastische ervaringen te mogen ondergaan. Ik zou, met Loek, willen zeggen: doe er wat mee! Kies vooral niet altijd de makkelijkste weg! Bedankt.

Even hoor je alleen het knetteren van het kampvuur...

Dan breekt een applaus los. Net als in 79 staan me de tranen in de ogen, alhoewel het nu meer de dankbaarheid is dan het idee: het is volbracht. In tevredenheid worden de drie flessen jonge klare die over waren geledigd door alle aanwezigen. De contactgroep brengt eindelijk zijn lied (28 coupletten) ten gehore en iedereen zingt mee. Onder de gele koorts bomen en een strakke open hemel, met een volle maan zitten we nog menig uurtje bij het kampvuur.

Voor de laatste keer wordt de bus beladen.

Tips voor reisleiders in spe!

Uiteraard is mijn verhaal gedateerd. Het is veertig jaar geleden dat ik, als reisleader, zelfstandig, begon te acteren. Wat waren de drijfveren? Reislust en een onrustige geest. Waar het in de praktijk vooral op aan komt is aanpassing. Dat sluit helemaal en perfect aan op de Darwinistische evolutionaire blik op het leven. Wat zich niet aanpast, gaat verloren. Je kunt wel kritiek hebben op de carnivore levenshouding van de dinosauriërs, ze zijn toch uitgestorven! Eigenlijk heb ik ervaren dat enige aanpassingen het leven zoveel gemakkelijker maken in onze strijd om het bestaan. Als reisleader met een groep naar zo'n ver land (wat heet 'ver' tegenwoordig?) is het vooral belangrijk dat je je deelnemers aan zo'n reis op de hoogte én tevreden houdt, zodat zij optimaal kunnen entameren op het reisverloop en op hun eigen verdere levensloop.

Je komt daarbij onoverkomelijke problemen tegen van andere mensen. Als ik uit Kenya terug kom, vertel ik over mijn reiservaringen. Ik vertel, op een familiebijeenkomst, dat ik op straat in Nairobi, voor het bezoek aan de ambassade, mijn schoenen heb laten poetsen, bij een schoenpoetser. Die heeft de dag van zijn leven, omdat ik hem dubbel en dwars betaal en niet met een footje afscheep zoals dat meestal gebeurt. Dat levert een familieruzie van je welste op, in mijn, toentertijd, nogal links georiënteerde familie van de kouwe kant. Mijn verdediging, dat mijn insteek helemaal niet koloniaal is maar ik juist de arbeidslust van die schoenpoetser waardeer, beloon en stimuleer, doet er helemaal niet toe.

Men kan zijn houding niet aanpassen. Eens sta ik, als reisleader met mijn groep en mijn koffer voor de douane balie. Ik heb alle instapkaarten bij me zoals ook de paspoorten en vliegtickets. De Indiase douanier wil graag een van mijn blikken 'MacBarends' pijptabak hebben, want hij blijft maar uitpakken en verwijzen naar die blikken pijptabak (ik ben overigens al 20 jaar gestopt met roken hoor!). Ik verdom het om mee te doen aan dat spelletje. Zou hij 5 dollar gevraagd hebben, zou hij die gekregen hebben. Hij houdt het hele vliegverkeer op, want door het ontbreken van alle instapkaarten en 80 tickets, staat alles stil, maar ik houd voet bij stuk. Na twintig minuten en een flinke woordenwisseling met de manager, geeft hij het op en kan ik, zelf, mijn koffer inpakken. Ik doe dat op mijn dooie akkertje, hetgeen de manager van de vliegmaatschappij tot wanhoop brengt: maar ik stond in een machtspositie!

Soms heb je dat niet. In Nairobi op het vliegveld sta ik met een groep van 80 pax. voor de balie, voor het afgeven van de koffers. De man van de luchtvaartmaatschappij houdt voet bij stuk: er is overgewicht en dat kan ik me ook wel voorstellen. De deelnemers hebben zich uitgeleefd in de aankoop van houtsnijwerk, dat zware zwarte hout waarvan al die 'makondes' gemaakt zijn. Ik voel bij mijn assistent reisleader de wanhoop en de irritatie groeien. De deelnemers willen het taxfree center in en ze zijn het wachten moe! Een combinatie die tot problemen leidt. Dus ga ik naar de baliemedewerker toe en fluister hem in het oor: "Ik geef u 20 dollar als het wat makkelijker gaat!" Lachend antwoordde hij: "*Oh, yes sir, now you can export an elephant!*". Ik roep mijn assistent reisleader en vertel hem alle koffers te laten staan en met de groep naar het taxfree center te gaan, langs de douane. "Ik zorg er wel voor!" Hij kijkt mij ongelovig aan. "Nee '*no problemo!*' ga maar!" Het kost wat overtuigingskracht om hem bij die koffers weg te krijgen. Alleen mijn dubbele verzekering dat "alles zal goed kom", laat hem besluiten om mij dan maar mijn gang te laten gaan. De douane handelt alles zoals gewoonlijk af. De papierkraam, al die formulieren die je met veel pijn en moeite hebt bijgehouden en ingevuld, worden achter de toonbank op de grond geflikkerd en dan krijg je een stempel in je paspoort en mag je doorlopen.

De koffers verdwijnen als sneeuw voor de zon, door het gat in de muur in en ik sta sneller in het taxfree center dan de groep. Deze ingreep kost vijftientig dollarcenten per deelnemer! De derde wereld problemen los je echt niet op aan de incheckbalie van Lufthansa!

Toen we de eerste keren naar Kenya gingen waren digitale horloges helemaal in. Je kon ze kopen in Duitsland voor 5 D-mark per stuk. Het idee om er een groot aantal mee te nemen liet de economie in Kenya een sprong maken van vreugde. Het voorkomt grote hopeveelheden papierkraam en machtsvertoon, zo vlug als ze in de gaten hebben dat ze zo'n horloge kunnen krijgen.

Heb ik daar moreel moeite mee? Ja zeker, maar het 'leed' dat ik veroorzaak is enorm veel minder dan wat zij zichzelf en hun eigen staat aandoen. Daar zullen ze dan nog wel achter komen, denk ik zo! Bij de douane in buurland Tanzania, staan we met een groep te wachten, na een vermoeiende en lange vlucht. Het duurt en duurt en het moreel zakt als een baksteen in water. Om een veel betere koersen te verkrijgen voor de dollar heeft iedere reisleader een pak dollars in zijn onderbroek. De chef-reisleader Loek, moet opeens met de douane mee, het kantoor in. Ik denk: "oh jee, die moet zijn onderbroek laten zakken" normaal heeft hij daar geen moeite mee, maar dit is heel wat anders. Mijn vriend en collega assistent reisleader Fried, staat in een plas zweet te trillen van de angst en ellende, want ook hij heeft een pak dollars in zijn onderbroek. Na twintig, lange minuten, komt Loek, lachend, het kantoor uit en we kunnen allemaal zonder problemen doorlopen, uiteraard na de nodige stempels in de paspoorten etc. Later vraag ik hem wat er gebeurd is, of we het reisbudget gedwongen moeten beperken. Het is immers een van de eerste keren dat ik met dit fenomeen geconfronteerd word. Hij vertelt me dat die douane al van te voren wist wat er gaande was. Maar hij heeft hem twintig dollar aangeboden, die in dank aanvaard worden. Uiteraard na het bekende verhaal, over de dure kosten van levensonderhoud in Tanzania en de moeite die betreffende ambtenaar heeft om de scholing van zijn 8 bloedjes te betalen. Hij maakt al snel de bedoelingen duidelijk en het is geen probleem. Het was per slot één dollar per deelnemer. De koers op de zwarte markt ligt tien keer zo hoog als de officiële koers! Zo vlug je het stationsgebouw uitstapt klampen ze zich aan je vast en bieden de meest fantastische koersen.

Tanzania is een probleemland in die tijd. Het is socialistisch en de thee en koffie staan op de velden te rotten. De centraal geregelde prijs voor die levensmiddelen word bepaald door het politbureau en daarom is het oogsten verliesgevend. De eigenaren laten dus de oogst maar gewoon hangen. Niemand doet zich moeite, immers je verdient niks méér door enige moeite te doen. Zo zit ik op kerstavond met een groep in een mooi hotel, zonder enige service. Het personeel ligt dronken in de keuken. Dit vind ik toch wel sneu en ik informeer bij de manager waarom er geen bier is voor de gasten terwijl het personeel in de keuken ligt te zuipen. Ik zeg hem dat ik wel wat dollars over heb om de groep enige biertjes te bezorgen. Een briefje van twintig dollar doet wonderen en binnen een halfuur zijn er twee kratjes bier en kan ik niet meer stuk bij mijn groep.

Maar toilet papier mocht je niet gebruiken, dat is te duur. Een toerist heeft een rol toiletpapier in een hotel verduisterd en verdwijnt voor enkele dagen in de gevangenis.

De kroon spant Indonesië. Daar wordt dit soort praktijken gewoon ingebouwd in de prijs. We rijden een dorp binnen met onze bus en midden voor ons staat een agent met een stop-klappaal, zoals je ze vroeger in Amsterdam zag. Een met de hand te bedienen stoplicht. De chauffeur stopt de bus, hangt uit het raam en geeft die agent een paar briefjes van honderd roepi's. Ik kijk verbaasd en vraag aan mijn gids wat dit nu weer is. Hij antwoordt: "het is binnenkort 'nieuwjaar' en zo'n ambtenaar wil ook met zijn familie feest vieren!!". Ik kijk hem verbaasd aan en vraag om tekst en uitleg. "Kijk", zegt mijn gids, "hij kan de bus gaan controleren en dan vind hij gegarandeerd ettelijke tekortkomingen, die ons dan honderden roepi's gaan kosten. Nu houden we het kort en makkelijk. We geven hem gewoon een paar honderd en dan kunnen we ongestoord door rijden. Hebben we geen problemen". Ik draai me om en zeg hem: "maar dat is toch niet normaal?". "Hier wel", zegt mijn gids, "ze krijgen zelfs arbeidsovereenkomsten waarin rekening gehouden wordt met die extra inkomsten. Ze krijgen minder zodat ze op deze wijze hun salaris moeten completeren!". Even later zie ik een jongetje van een jaar of 13 achter het stuur van een grote vrachtwagen die de weg blokkeert. Ik vraag weer aan mijn gids: "hoe kan in godsnaam een kereltje van nog geen veertien jaar achter het stuur van zo'n grote vrachtwagen zitten?". Hij antwoordt: "Ach chef, geld maakt alles mogelijk. Hier koop je je rijbewijs, want voor je rijexamen zak je anders altijd!"

In Bogor heeft een van onze deelnemers het idee opgevat om in de Hortus Botanicus een bezoekje te brengen aan de academische bibliotheek aldaar. Hij heeft daar ooit gestudeerd voordat hij afstudeerde als bosbouwkundige en wil daar een bepaald boek opzoeken en eventueel kopiëren. Hij wordt met alle egards ontvangen en komt al snel op zijn vraag. "Oh, maar dat is geen probleem. Voor een paar dollars kunt u het hele boek meenemen! Onze deelnemer valt van verbazing van zijn stoel en verliest het vertrouwen in de academische Indonesische wereld. .

En dan je gids!

De gids die je over het algemeen meekrijgt als reisleader is van groot belang. Hij bepaalt in feite of je reis een succes wordt of niet. Daarom moet je de band met zo'n reisleader koesteren. Over het algemeen zijn die reisleaders best aardige mensen, immers anders zouden ze niet als zo danig functioneren. Maar je hebt ook rare snuiters! Je moet zo'n gids pampieren. In mijn tijd ging dat via een biertje en sigaretten. Want ze roken allemaal als schoorsteenkachels. Jij hebt het voordeel van taxfree sigaretten. In Tanzania heb ik hele goede gidsen gehad. Maar, ze waren allemaal, altijd heel fortmeel, bijna schoolmeesterachtig. Gaan we op safari dan begint John altijd met: *"on your lefthand-side, a zebra! And on yourright-hand side an elephant"*. Dit leidt op termijn tot lachsalvo's omdat het zo voorspelbaar is. Maar zijn kennis van de zoölogie van Oost-Afrika is fenomenaal. Hij weet ook altijd waar je bepaald wild vinden kunt en dat is voor het slagen van een safari levensbepalend. Je moet ook altijd rekening houden met hun traditionele instelling. Vaak speelt bijgelovigheid een grote rol. Maar pas je aan en als de gids zegt 'niet doen' dan moet je hem volgen! Bij onderhandelingen met officials van parken en hotels zijn ze goud waard, dus altijd meenemen!

Soms kom je pareltjes tegen. Ik had ooit in Egypte een gids, een leraar, universitair afgestudeerd in Engels. Deze was zo spiritueel, dat je niet eens alcohol nodig had om tot een goed gesprek te komen. Thee blijkt meer dan voldoende! Hij blijkt dezelfde voorkeuren te hebben als ik. Wij vinden de films van Peter Sellers geweldig en als we dat ontdekken zijn de lachsalvo's niet van de lucht. We hoeven elkaar maar aan te kijken en te zeggen: "do you have a feun?" (citaat uit de film 'Inspecteur Clouseau') en de tranen lopen ons over de wangen van het plezier. Hij is een heerlijke grote intellectueel, zijn vader is componist van geweldige piano concerten die regelmatig op de autoradio afgespeeld worden. Een fantastische vent, hoe zou het met hem gaan?...

Zijn kennis van de Egyptologie is enorm, maar Mustafa, een gids die ik een paar jaar later krijg toebedeeld, is fenomenaal. Hij is onderwijzer maar word gevraagd om te gidsen voor alle grote der aarde. Hij is gids van koningen en presidenten wanneer zij Luxor bezoeken. Zijn excursie naar de tempel van Hatsjepsot, is geweldig. Eén jaar late word deze geweldige gids, door Islamitische terroristen op de trappen van diezelfde tempel, door salvo's uit hun machine pistolen gedood. Het is de aanleiding voor mij om met reizen voor scholieren naar verre landen te stoppen. De toenemende onverdraagzaamheid hangt als een molensteen op je schouders. Het risico om als reisleader met leerlingen en/of jonge mensen daar naar toe te gaan word te groot. Het vliegverkeer is ook al geen pleziertje meer. Tijd om te stoppen.

Er is zelfs een volk dat 'reis begeleiden' tot een kunst verheven heeft. De Sherpa's in Nepal zijn een volk dat de kunst van het gidsen en begeleiden tot een geweldige hoogte gebracht hebben. Je kunt daar blindelings op vertrouwen, ze zullen je nooit laten vallen, hoe frustrerend een situatie ook zijn kan. Elke morgen: *"Good morning, sir. Tea with a cookie?"* Elke dag vers gebakken brood op het houtvuurtje, ware kunstenaars! De gids brengt je naar alles wat er maar interessant is op je tocht, te voet, door de Himalaya 's. Maar je moet ze met respect behandelen, dan gaan ze voor je door het vuur, en maken je taak als reisleader een stuk eenvoudiger!

Donderdag 31 juli 1980, de terugvlucht.

De volgende ochtend staan we al om 08.00 uur in Nakuru, het is stralend weer. Ik laat mijn schoenen poetsen. Ik loop nog even door de boekhandel, binnen koop ik de "Nation" en kruip achter een kop koffie bij 'Stags Head'. Hier voel ik me helemaal thuis. Wiel en Hub stappen in Nairobi uit om de tenten te verkopen en tickets op te halen. De rest gaat door, omkleden en opknappen. Ik doe een poging de rekening te betalen op Kenyatta University. Door de uitgestrektheid betekent dit anderhalf uur lopen.

Mr. Dishe is een vriendelijke hindoestaan die werkelijk overdreven vriendelijk is en me verzekert dat de catering volgend jaar ook via het KUC kan geschieden, indien we het maar tijdig vragen.

Om 20.00 uur vertrekken we naar de luchthaven. Een totale chaos. Hans is moe, dus hij ziet het niet meer zitten. Maar door de chaos ziet de douane het ook niet meer zitten en de shillingen vliegen in het rond en doen hun werk als smeermiddel goed: het loopt voortreffelijk.

In de Jumbo van British Airways vlei ik me naast Mariëlle en bestel champagne. De eerste scene van de film zie ik nog net. Dan val ik in een diepe slaap, de uitspraken overdenkend, c.q. dromend die in een kennelijk persoonlijk gesprek met Mariëlle zijn gedaan.

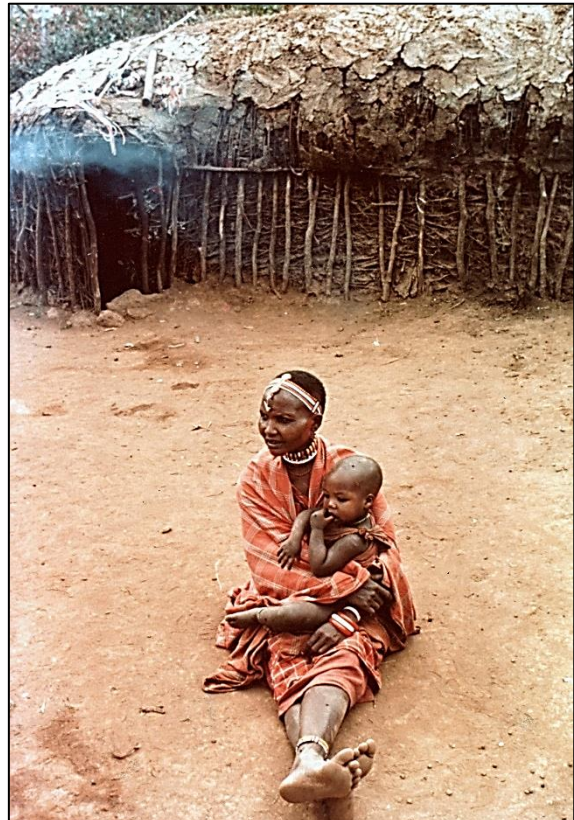
Vrijdag 1 augustus 1980, weer thuis.

Om 06.00 uur staan we op Heathrow Londen, om 10.00 uur zitten we weer in het vliegtuig dat echter vanwege een kapotte startmotor pas om 12.30 uur vertrekt.

Maar de drankjes zijn vrij, je reinste café. Onder ons laten we het Albion achter. Om 13.30 uur staan we weer op Frankfurt het oorspronkelijke uitgangspunt.

Afscheid nemen van Afrika

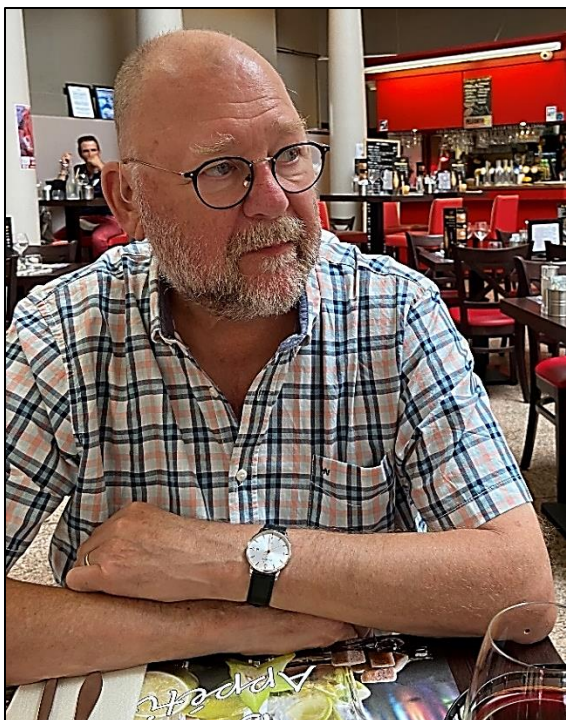
Overdenkingen en nawoord, zaterdag 12 november 2022

Ik heb dit reisverslag teruggevonden in 2022, dat is zo'n veertig jaar later. Wat hebben deze reizen naar Kenia mij (en vooral hen) gebracht? Ik heb nu zelf een, ongeveer, veertig jaar durend werkend leven als leraar achter de rug en ben gepensioneerd. Ik heb de meeste van de deelnemers nooit meer gezien. Eén enkeling wilde ik ook niet meer terugzien! Door deze reizen te kunnen maken en organiseren, op zo'n tamelijk jonge leeftijd, toen ik nog fris en fruitig was en niet zo aangetast als heden ten dage, vanwege mijn diabetes en een hele hoop andere kwalen, kreeg ik de kans om onze wereld ook eens vanuit een andere hoek te zien. Terwijl ik om mij heen, de collega's zag verzuren, op z'n minst na een jaar of zeven, kon ik buigen op deze ervaringen en dat hielp mij, om het vertrouwen en de hoop voor die 'bende' die voor me zat, in stand en op peil te houden. Ik heb geleerd dat we bevoorrecht zijn in dit deel van de wereld en onze aanleg en kunde gestand kunnen doen, als we dat willen. Ik ben dus redelijk tevreden als ik terugkijk. Uiteraard in het besef dat heel veel, beter en anders had gemoeten, maar toch.

Het besef dat juist de moeilijkste te hanteren puberale schepsels, zoals ik die vaak voor me had, uit kunnen groeien tot de allerbesten, was een groot voorrecht om te waarderen en te stimuleren.

Dat is wonderwel gelukt, als ik terugkijk op een groot aantal oud-leerlingen die het bijzonder goed doen. Dat zal niet alleen aan mij gelegen hebben, maar ik heb er, hoop ik, een klein beetje aan bij gedragen door de initiatieven van die 'gekke' Loek Rodrigues, te steunen, mede te organiseren en voort te zetten. Deze, zijn ideeën heb ik verdedigd tegenover de burgerlijke mentaliteit die er toen heerste. Menige ouder meende toen: 'België is al ver genoeg voor onze jongens en meisjes!'

Het hoeft niet altijd Afrika of Azië te zijn, maar zo'n schoktherapie geeft de adolescent een boost en het besef dat het ook allemaal anders kan (misschien ook moet!), het levert vele nieuwe horizons op. Biologen schijnen een volkje te zijn dat dit altijd al in de smiezen heeft gehad. Ik ben blij dat ik dat virus meegekregen heb. Helaas heb ik al veel vrienden, collega's en bekenden in de strijd om het

Jos van den Bosch 2022

Jos van den Bosch 1979

bestaan zien sneuvelen, omdat ze het vermogen om zich aan te passen verloren hebben bij het gewauwel in de pedagogische en didactische discussies waarbij het vertrouwen in de mens uit het oog verloren werd. Maar gelukkig gaat het

leven door, ook al word mijn inbreng allengs minder en onbelangrijker.

Toch leuk om dit verslag nog eens te zien en te bewerken. Verrassend hoeveel je vergeten bent. Verrassend ook dat niet telkens de vraag opkomt: "wat zal er van hen geworden zijn?" Door het vertrouwen dat opgebouwd is in die drie waken, ben ik daar niet ongerust over: **het komt goed!**

Einde

16 november 2022